

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ**

«На правах рукопису»
УДК 339.9:327.8

До захисту допущено:

Завідувач кафедри

_____ Сергій ВОЙТКО

«__» _____ 2025 р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

за освітньо-професійною програмою «Міжнародна економіка»

зі спеціальності 051 «Економіка»

**на тему: «Реалізація інструментарію геоекономічного впливу санкційної політики
держав»**

Виконала:

студентка II курсу, групи УС-41мп
Медвідь Діана Олегівна

Керівник

Професор кафедри міжнародної економіки,
д.т.н., професор,
Гавриш Олег Анатолійович

Рецензент:

Професор кафедри економічної кібернетики,
д.ф.-м.н., професор
Капустян Володимир Омелянович

Засвідчую, що у цій магістерській дисертації
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань.

Студентка _____

Київ – 2025 року

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет менеджменту та маркетингу
Кафедра міжнародної економіки

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Спеціальність – 051 «Економіка»

Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Сергій ВОЙТКО

«__» _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ

на магістерську дисертацію студентці

Медвідь Діані Олегівні

1. Тема магістерської дисертації «Реалізація інструментарію геоекономічного впливу санкційної політики держав», науковий керівник магістерської дисертації – Гавриш Олег Анатолійович, д.т.н., професор, затверджені наказом по університету за № 4740-с від 03 листопада 2025 року
2. Термін подання студентом дисертації до 17 грудня 2025 року.
3. Об'єкт дослідження – процес реалізації санкційної політики у системі міжнародних економічних відносин.
4. Вихідні дані: наукові праці відомих вітчизняних та зарубіжних вчених; наукові періодичні видання; матеріали міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій; щорічні звіти міжнародних організацій: Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського органу з цінних паперів та ринків.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:
 - розкрити економічну сутність, здійснити класифікацію та проаналізувати механізми дії санкцій як сучасного інструменту міжнародного впливу;

- дослідити геоекономічну стратегію держав у системі глобальної економічної безпеки;
- систематизувати та оцінити існуючі методологічні підходи до оцінювання ефективності санкційної політики держав;
- проаналізувати сучасний стан міжнародних економічних санкцій та їх вплив на глобальну економіку та національне господарство;
- оцінити вплив санкційної політики на зовнішньоекономічну діяльність країн-ініціаторів та країн-реципієнтів;
- провести аналіз ефективності реалізації інструментів геоекономічного впливу санкцій;
- обґрунтувати рекомендації щодо підвищення результативності санкційної політики та її адаптації до сучасних геоекономічних умов;
- розробити механізм реалізації удосконаленого інструментарію геоекономічного впливу санкцій;
- здійснити економічне обґрунтування запропонованих рекомендацій та оцінити їх потенційний вплив на макроекономічні показники держав.

6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу:

- 5 рисунків;
- 17 таблиць.

7. Публікації: –

8. Дата видачі завдання 28 жовтня 2025 року

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Строк виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1.	Вибір та узгодження теми магістерської дисертації (з керівниками)	27 жовтня 2025 р.	виконано
2.	Видача завдання	28 жовтня 2025 р.	виконано
3.	Розроблення плану магістерської дисертації	30 жовтня 2025 р.	виконано
4.	Підбір наукової літератури з теми дослідження	03 листопада 2025 р.	виконано

	та її аналіз		
5.	Підготовка теоретичного розділу та узгодження його змісту з науковим керівником	10 листопада 2025 р.	виконано
6.	Дослідження за обраною темою магістерської дисертації	17 листопада 2025 р.	виконано
7.	Проведення комплексного аналізу практичної складової наукового дослідження	20 листопада 2025 р.	виконано
8.	Завершення другого розділу магістерської дисертації	24 листопада 2025 р.	виконано
9.	Підготовка матеріалів третього розділу магістерської дисертації	01 грудня 2025 р.	виконано
10.	Узагальнення отриманих наукових результатів, використання матеріалів закордонної літератури та досвіду для подальшого аналізу та підготовка загальних висновків	03 грудня 2025 р.	виконано
11.	Оформлення матеріалів магістерської дисертації та подання його на перевірку науковому керівнику	05 грудня 2025 р.	виконано
12.	Усунення виявлених недоліків керівником, підготовка доповіді та наочних матеріалів для захисту	07 грудня 2025 р.	виконано
13.	Перевірка магістерської роботи на збіги текстових фрагментів і плагіат, отримання відгуку	08 грудня 2025 р.	виконано
14.	Подання магістерської роботи на рецензування і отримання рецензії.	12 грудня 2025 р.	виконано
15.	Подання рецензії, відгуку наукового керівника, зброшурованої магістерської дисертації на кафедру (при наявності надаються інші документи / довідка чи акт про впровадження, копії наукових статей чи тез доповідей тощо)	17 грудня 2025 р.	
16.	Захист магістерської дисертації перед Екзаменаційної комісії згідно із затвердженим графіком	згідно із затвердженим графіком	

Студентка

(підпис)

Діана МЕДВІДЬ
(власне ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Науковий керівник

(підпис)

Олег ГАВРИШ
(власне ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Сторінок: 109	Рисунків: 5	Таблиць: 17	Додатків: 0	Бібліографічні найменування: 85
Актуальність теми:	санкційна політика держав виступає одним з ключових інструментів сучасного геоекономічного впливу, що забезпечує досягнення стратегічних цілей без застосування військової сили. У глобальній економіці санкції формують нові конфігурації торговельних потоків, інвестиційних рішень та фінансової стабільності. Для України ця тематика є особливо актуальною у зв'язку з необхідністю посилення економічного тиску на державу-агресора, оцінки ефективності існуючих підходів та формування оновлених механізмів санкційної політики у міжнародному контексті			
Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами:	дослідження виконано в межах навчально-наукової тематики кафедри, пов'язаної з проблемами міжнародної економіки та геоекономічної політики. Робота виконувалась у межах освітньої програми та індивідуального дослідницького завдання здобувача			
Мета роботи:	обґрунтування теоретичних засад, аналітична оцінка та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення інструментарію геоекономічного впливу санкційної політики держав в умовах сучасних глобальних викликів			
Об'єкт дослідження:	процес реалізації санкційної політики у системі міжнародних економічних відносин			
Предмет дослідження:	інструменти, механізми та методи геоекономічного впливу санкційної політики держав і їхній вплив на світову та національну економіку			
Методи дослідження:	використано системний підхід, методи статистичного й порівняльного аналізу, факторного та логічного аналізу, економіко-математичного моделювання та прогнозування, узагальнення аналітичних матеріалів міжнародних організацій			
Наукова новизна:	удосконалено методичний підхід до оцінювання ефективності санкційної політики шляхом розроблення інтегральної моделі геоекономічного впливу, що враховує макроекономічні ефекти, структурні зрушення у зовнішньоекономічній діяльності та адаптивність механізмів санкційного тиску. Запропоновано новий комплекс рекомендацій щодо модернізації санкційних інструментів і формування адаптивної системи контролю за їх виконанням			
Практичне значення результатів:	результати можуть бути використані органами державної влади при формуванні зовнішньоекономічної та санкційної політики, міжнародними аналітичними центрами – для оцінки наслідків санкційних режимів, а також у навчальному процесі під час викладання дисциплін «Міжнародна економіка», «Геоекономіка», «Економічна безпека держави»			
Ключові слова:	санкційна політика, геоекономічний вплив, економічна безпека, міжнародні відносини, санкційні режими, зовнішньоекономічна діяльність, макроекономічні наслідки, інтегральна модель, економічні санкції, міжнародна економіка			

ABSTRACT

Pages: 109	Figures: 5	Tables: 17	Appendices: 0	Bibliographic references: 85
Relevance of the topic:	the sanctions policy of states is one of the key instruments of modern geo-economic influence, ensuring the achievement of strategic goals without the use of military force. In the global economy, sanctions form new configurations of trade flows, investment decisions and financial stability. For Ukraine, this topic is especially relevant due to the need to increase economic pressure on the aggressor state, assess the effectiveness of existing approaches and form updated mechanisms of sanctions policy in the international context			
Connection of work with scientific programs, plans, topics:	the research was carried out within the educational and scientific topics of the department, related to the problems of international economics and geoeconomic policy. The work was carried out within the educational program and the individual research task of the applicant			
Purpose of work:	substantiation of theoretical foundations, analytical assessment and development of practical recommendations for improving the tools of geoeconomic impact of sanctions policies of states in the context of modern global challenges			
Research object:	the process of implementing sanctions policy in the system of international economic relations			
Subject of study:	tools, mechanisms and methods of geoeconomic impact of sanctions policies of states and their impact on the global and national economy			
Research methods:	a systematic approach, methods of statistical and comparative analysis, factor and logical analysis, economic and mathematical modeling and forecasting, and generalization of analytical materials from international organizations were used			
Scientific novelty:	the methodological approach to assessing the effectiveness of sanctions policy has been improved by developing an integrated model of geoeconomic impact that takes into account macroeconomic effects, structural shifts in foreign economic activity, and the adaptability of sanctions pressure mechanisms. A new set of recommendations has been proposed for the modernization of sanctions instruments and the formation of an adaptive system for monitoring their implementation.			
Practical significance of the results:	the results can be used by state authorities in the formation of foreign economic and sanctions policy, by international analytical centers - to assess the consequences of sanctions regimes, as well as in the educational process when teaching the disciplines "International Economics", "Geoeconomics", "Economic Security of the State"			
Keywords:	sanctions policy, geoeconomic impact, economic security, international relations, sanctions regimes, foreign economic activity, macroeconomic consequences, integral model, economic sanctions, international economy			

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ	11
1.1 Економічна сутність, класифікація та механізми санкцій як інструменту міжнародного впливу	11
1.2. Геоекономічна стратегія держав у системі глобальної економічної безпеки.....	21
1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності санкційної політики держав	30
Висновки до розділу 1.....	44
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РЕАЛІЗАЦІЇ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У СВІТОВІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ	46
2.1. Аналіз сучасного стану міжнародних економічних санкцій у глобальній економіці	46
2.2. Оцінювання впливу санкційної політики на зовнішньоекономічну діяльність країн-ініціаторів та країн-реципієнтів	57
2.3. Діагностика ефективності реалізації інструментів геоекономічного впливу санкцій	67
Висновки до розділу 2.....	74
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ	77
3.1. Обґрунтування рекомендацій щодо підвищення результативності санкційної політики та її адаптації до сучасних геоекономічних умов	77
3.2. Розробка механізму реалізації інструментарію геоекономічного впливу.....	83
3.3. Економічне обґрунтування запропонованих рекомендацій та оцінка їх впливу на макроекономічні показники держав	88
Висновки до розділу 3.....	94
ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	102

ВСТУП

Актуальність теми. Санкційна політика держав є одним із найвпливовіших інструментів геоекономічного впливу у сучасній системі міжнародних відносин. Вона поєднує економічні, політичні та технологічні важелі тиску, спрямовані на досягнення стратегічних цілей без прямого застосування військової сили. В умовах глобалізації, зростання ролі фінансових ринків та цифрової економіки санкції перетворилися на складний багаторівневий механізм, який впливає на структуру світової торгівлі, інвестиційні потоки, валютно-фінансову стабільність і національну безпеку.

Для України проблема дослідження інструментарію геоекономічного впливу санкцій набуває особливої актуальності у зв'язку з триваючою війною та необхідністю посилення міжнародного економічного тиску на державу-агресора. Водночас важливо оцінити ефективність існуючих підходів до санкційної політики, її результативність та можливості удосконалення у глобальному контексті.

Наукові засади теми розробляли зарубіжні та вітчизняні дослідники: Дж. Гелбрайт, Г. Моргентау, Дж. Ная, С. Хантінгтон, К. Шульце, Р. Балдвін, а також українські вчені — В. Геєць, Я. Жаліло, І. Бураковський, Т. Осташко, які розкривали проблематику економічної безпеки, міжнародних санкцій та їхнього впливу на глобальні економічні процеси.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в межах наукової тематики кафедри міжнародної економіки та менеджменту КПП ім. Ігоря Сікорського, що відповідає напрямам науково-дослідних робіт факультету менеджменту та маркетингу, зокрема щодо розвитку інструментів забезпечення економічної безпеки та підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності держави.

Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретичних засад, аналітична оцінка та розробка практичних рекомендацій щодо

удосконалення інструментарію геоекономічного впливу санкційної політики держав в умовах сучасних глобальних викликів.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- розкрити економічну сутність, здійснити класифікацію та проаналізувати механізми дії санкцій як сучасного інструменту міжнародного впливу;
- дослідити геоекономічну стратегію держав у системі глобальної економічної безпеки;
- систематизувати та оцінити існуючі методологічні підходи до оцінювання ефективності санкційної політики держав;
- проаналізувати сучасний стан міжнародних економічних санкцій та їх вплив на глобальну економіку та національне господарство;
- оцінити вплив санкційної політики на зовнішньоекономічну діяльність країн-ініціаторів та країн-реципієнтів;
- провести аналіз ефективності реалізації інструментів геоекономічного впливу санкцій;
- обґрунтувати рекомендації щодо підвищення результативності санкційної політики та її адаптації до сучасних геоекономічних умов;
- розробити механізм реалізації удосконаленого інструментарію геоекономічного впливу санкцій;
- здійснити економічне обґрунтування запропонованих рекомендацій та оцінити їх потенційний вплив на макроекономічні показники держав.

Об’єктом дослідження є процес реалізації санкційної політики у системі міжнародних економічних відносин.

Предметом дослідження є інструменти, механізми та методи геоекономічного впливу санкційної політики держав і їхній вплив на світову та національну економіку.

Методи дослідження. У роботі використано системний підхід, методи порівняльного та статистичного аналізу, економічного моделювання, методи

узагальнення, логічного та факторного аналізу, а також інструментарій економіко-математичного прогнозування для оцінювання ефективності санкційного впливу.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у вдосконаленні методичного підходу до оцінювання ефективності санкційної політики через інтегральну модель геоекономічного впливу, що враховує як макроекономічні наслідки, так і структурні трансформації у зовнішньоекономічній діяльності держав.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання органами державної влади при формуванні стратегій зовнішньоекономічної політики, аналітичними центрами – для оцінювання наслідків санкцій, а також у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Міжнародна економіка», «Геоекономіка», «Економічна безпека держави».

База дослідження. Аналітична частина роботи ґрунтується на статистичних даних Світового банку, Міжнародного валютного фонду, UNCTAD, Державної служби статистики України, а також звітах провідних міжнародних економічних інститутів.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота загальним обсягом 109 сторінки формується зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел – 85 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ

1.1 Економічна сутність, класифікація та механізми санкцій як інструменту міжнародного впливу

У сучасній системі міжнародних економічних відносин санкційна політика держави стає ключовим елементом забезпечення її національної безпеки, економічної стійкості та геополітичного впливу. Санкції трансформуються з винятково політичного інструменту у складну систему економічного регулювання, що охоплює не лише державні, але й приватні суб'єкти. Саме тому дослідження природи, структури та механізмів санкційного контролю набуває особливого значення, оскільки дозволяє оцінити ефективність державного управління в умовах глобальної турбулентності.

Історично санкції виникли як альтернатива військовим діям. Перші задокументовані приклади економічних санкцій сягають часів Давньої Греції, коли Афіни запровадили торговельну блокаду Мегар. У XX столітті санкції стали невід'ємним інструментом діяльності Ліги Націй та Організації Об'єднаних Націй. Після завершення холодної війни їх роль суттєво зросла – санкції перетворилися на гнучкий інструмент зовнішньої політики, що поєднує економічний, дипломатичний і психологічний вплив.

Законодавчі засади санкційної політики в Україні визначені Законом України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року, який регулює порядок запровадження, виконання та припинення санкційних обмежень [14].

Закон «Про санкції» створює базовий правовий механізм, який дозволяє державі оперативно реагувати на загрози, що виходять із-за меж України або мають внутрішній характер. Особливістю українського санкційного механізму є поєднання централізованого прийняття рішень (через Раду національної безпеки і оборони та Президента України) із

широкими можливостями для міжвідомчої координації, у якій беруть участь Кабінет Міністрів, Міністерство закордонних справ, Національний банк та Служба безпеки України.

Таблиця 1.1 – Основні елементи санкційної програми

Елемент програми	Зміст	Приклад реалізації
Ціль програми	Досягнення політичної чи економічної мети	Зупинення фінансування тероризму
Критерії таргетування	Підстави включення суб'єктів до санкційного списку	Участь у воєнних діях, фінансування агресії
Ступінь тяжкості	Обсяг та характер обмежень	Повне ембарго / часткові обмеження
Тривалість дії	Період застосування санкцій	Безстроково або з переглядом
Механізм моніторингу	Оцінка результативності заходів	Міжвідомча робоча група при РНБО

Джерело: сформовано автором

У сучасній системі міжнародних економічних відносин санкції виступають одним із головних інструментів геоекономічного впливу держав, спрямованим на досягнення політичних або безпекових цілей без застосування військової сили. Вони є формою економічного примусу, що базується на обмеженні торговельних, фінансових, технологічних чи інших каналів взаємодії між країнами, організаціями або окремими фізичними особами.

Залежно від характеру застосування, санкції можуть набувати різних форм: фінансових обмежень, замороження активів, заборони на виїзд, ембарго на постачання зброї, торговельних або інвестиційних заборон. Усі ці заходи мають спільну мету – вплинути на поведінку суб'єкта міжнародних відносин, спонукати його до зміни політики чи дій, які держава-відправник вважає неприйнятними.

Сучасний етап світогосподарського розвитку характеризується появою нових форм конфліктів і протиріч між державами, що зумовлює потребу у

використанні інструментів непрямого впливу. Глобалізація, яка раніше забезпечувала інтеграційні переваги, дедалі частіше поступається місцем конфлікту національних інтересів. У цих умовах саме санкції стають одним із ключових елементів економічного примусу, що поєднує політичні, правові та економічні засади впливу на суб'єктів міжнародних відносин.

За визначенням Р. Болдуїна, застосування економічних винагород чи позбавлення економічних переваг для примусу інших держав до певної поведінки є проявом економічної державної майстерності (economic statecraft) [3].

Як відзначає К. Фліссак, для чіткого, логічного і транспарентного розуміння механізмів санкцій необхідним є уніфіковане тлумачення самого поняття «санкції». У міжнародному праві цей термін має декілька варіантів визначення, проте найпоширенішим є трактування його як заходу впливу, що застосовується щодо держави, яка не виконує міжнародні угоди або порушує міжнародне право [1].

Така форма впливу охоплює три базові складові зовнішньополітичного інструментарію:

- дипломатичну, що базується на переговорах та переконанні;
- військову, засновану на силовому тиску;
- економічну, що передбачає регулювання потоків виробництва, споживання та торгівлі.

Особливістю економічних санкцій є їхня адресність — вони спрямовані на конкретних міжнародних суб'єктів, які виступають цілями санкційного впливу. Такою ціллю може бути держава, політична еліта, підприємство або фізична особа. Головна мета санкцій – змінити небажану поведінку об'єкта впливу або запобігти діям, що загрожують міжнародній стабільності. При цьому важливо зазначити, що результативність санкцій не завжди визначається масштабом економічного збитку: навіть обмежені за обсягом

заходи можуть мати значний політичний ефект, якщо вони супроводжуються чітким дипломатичним сигналом чи міжнародною підтримкою.

У сучасній практиці міжнародних економічних відносин заходи примусового впливу можуть бути спрямовані як постфактум (після фактичного порушення норм міжнародного права), так і мати превентивний характер – для запобігання можливим порушенням. Такий підхід дозволяє застосовувати санкції не лише як реакцію, а й як інструмент стримування чи економічного попередження. До них належать різного роду торговельні обмеження, ембарго, економічний бойкот, антидемпінгові заходи, контрзаходи та спеціальні обмеження, що формують цілісну систему економічного примусу.

З урахуванням різноманітності цілей санкційної політики, у науковій літературі прийнято виділяти кілька основних типів цілей санкцій, що відрізняються за масштабом і спрямованістю (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Типологія цілей санкцій

Малі цілі	Масштабні цілі
Стимування	Військові можливості
Антиагресія	Політика (наприклад, боротьба з тероризмом, розповсюдженням зброї)
Внутрішньополітичний вплив	Демократизація, права людини

Джерело: сформовано автором

Як видно з таблиці, основними напрямками застосування санкцій є:

- стимування – обмеження військових та економічних можливостей держави-мішені для запобігання конфліктам;
- антиагресія – примушення держави до припинення агресивних дій або утримання від них;
- внутрішньополітичний вплив – сприяння змінам внутрішньої політики, демократизації або захисту прав людини.

У статтях 41–42 Статуту ООН передбачено можливість застосування Радою Безпеки заходів примусового характеру, що можуть включати припинення економічних відносин, транспортного або дипломатичного сполучення. Проте термін «санкції» там не вживається, що створює дефініційну невідповідність між нормативним змістом і практикою міжнародних дій. Аналогічна прогалина наявна й у документах Світової організації торгівлі – у Марракешській угоді про створення СОТ поняття санкцій також не визначено. Це свідчить про нормативну неврегульованість інституту економічних санкцій навіть на рівні провідних міжнародних організацій.

Таблиця 1.3 – Класифікація санкцій за основними критеріями

Критерій	Види санкцій	Приклад
За суб'єктом ініціації	Односторонні, багатосторонні	Санкції США проти Ірану; санкції ООН проти Північної Кореї
За об'єктом впливу	Державні, секторальні, індивідуальні	Обмеження проти банків, компаній, фізичних осіб
За сферою дії	Торговельні, фінансові, технологічні, транспортні	Заборона експорту мікрочипів до РФ
За часовими рамками	Короткострокові, довгострокові	Тимчасова заборона на експорт; постійне ембарго
За метою застосування	Примусові, превентивні, репресивні	Санкції за агресію; для запобігання конфлікту

Джерело: сформовано автором

Сучасна світова практика демонструє тенденцію до трансформації санкцій із засобу тимчасового політичного впливу в постійний елемент економічного управління. Їхня роль у глобальній системі економічної безпеки посилюється, оскільки санкції дедалі частіше використовуються як інструмент геоекономічного суперництва між провідними центрами сили –

США, ЄС, КНР та Росією. Така еволюція засвідчує потребу у формуванні єдиної методології оцінки ефективності санкційної політики, що стане підґрунтям для подальших досліджень у цьому напрямі.

Таким чином, санкційна політика є невід'ємною складовою зовнішньоекономічної стратегії держав, яка поєднує елементи дипломатичного тиску, економічного впливу та політичного сигналу. Її ефективність залежить не лише від сили економічного удару, а й від координації дій між країнами-ініціаторами, послідовності реалізації та відповідності цілей засобам впливу. У результаті санкції стають інструментом геоекономічного управління, що дозволяє впливати на світову економіку без прямого використання військових ресурсів.

У сучасних умовах глобальної конкуренції важливим напрямом еволюції санкційної політики є формування механізмів адаптації економік до зовнішнього тиску. Багато держав розробляють власні системи «санкційної стійкості», які передбачають диверсифікацію торговельних партнерів, створення стратегічних резервів, локалізацію виробництва критичних товарів та розвиток внутрішніх фінансових ринків. Наприклад, КНР у відповідь на санкційні обмеження США активно впроваджує політику «dual circulation», спрямовану на зменшення залежності від зовнішніх ринків. Подібні процеси спостерігаються і в Ірані, який розвинув систему альтернативних розрахунків та бартерних схем у торгівлі енергоресурсами. Це свідчить, що санкції, хоча й мають сильний дестабілізуючий ефект у короткостроковій перспективі, водночас стимулюють структурні трансформації, посилюють економічний суверенітет і сприяють формуванню нових моделей національної безпеки.

Сучасна санкційна політика дедалі частіше сприймається не просто як засіб тиску або покарання, а як багатовимірний інструмент формування поведінки суб'єктів міжнародних відносин. Ефективність санкцій залежить від правильного визначення цілей, глибини аналітичної підтримки та здатності враховувати вторинні ефекти й потенційні ризики. У цьому

контексті вирішальне значення має застосування сучасних інформаційних технологій та автоматизованих систем моніторингу, які дозволяють оперативно оцінювати ефективність обмежувальних заходів та вчасно коригувати стратегію.

Однією з ключових тенденцій останніх років є цифровізація санкційного контролю, що включає використання штучного інтелекту, алгоритмічного аналізу та технологій великих даних. Завдяки цьому держави отримують змогу виявляти схеми обходу санкцій, контролювати фінансові потоки, відстежувати транскордонні операції та забезпечувати відповідність міжнародним стандартам. Приклади такого підходу можна спостерігати у практиці ЄС та США, де активно впроваджуються автоматизовані системи трекінгу торговельних операцій та аналізу аномальної поведінки суб'єктів ринку.

Водночас об'єкти санкцій демонструють здатність до адаптації, використовуючи механізми імпортозаміщення, диверсифікацію партнерів, альтернативні логістичні маршрути та фінансові обхідні схеми. Це підкреслює необхідність застосування динамічних, багатовекторних санкційних моделей, здатних оперативно реагувати на нові виклики та мінімізувати можливість обходу обмежень.

Сучасні санкції характеризуються також каскадним впливом, коли обмеження в одній країні або секторі викликають ланцюгові ефекти у суміжних галузях, міжнародних фінансових ринках та глобальних ланцюгах постачання. Так, технологічні обмеження впливають не лише на економіку країни-мішені, а й на діяльність транснаціональних корпорацій, інтегрованих у відповідні виробничі мережі. Це перетворює санкції на важливий елемент глобальної економічної архітектури.

Особливе значення має координація санкцій на міжнародному рівні. Багатосторонні санкції, запроваджені через такі структури, як ЄС, G7 чи Рада Безпеки ООН, значно ефективніші за односторонні, оскільки ускладнюють

можливості обходу та забезпечують уніфіковані підходи до контролю фінансових активів, експорту технологій та обмежень для окремих секторів економіки.

Не менш важливими є соціально-економічні наслідки санкцій, які впливають на населення держав-ініціаторів та глобальні ринки. Запровадження обмежувальних заходів може змінювати світові ціни на енергоносії, валютні курси та доступ до технологій, що підкреслює необхідність включення механізмів пом'якшення негативних ефектів та підтримки критичних секторів економіки.

Отже, сучасні санкції виступають комплексним інструментом геоекономічного впливу, який охоплює політичну, фінансову, інформаційну та технологічну сфери. Їхня ефективність визначається здатністю держав формувати стратегічно збалансовані програми, що враховують специфіку об'єктів, масштаби міжнародної координації та довгострокові наслідки для глобальної економічної стабільності. Саме комплексність, адаптивність і взаємозв'язок санкцій з геоекономічними процесами визначають їх ключову роль у сучасній системі міжнародної безпеки.

Подальший розвиток санкційної політики демонструє її трансформацію з інструменту короткострокового впливу в механізм стратегічного управління міжнародними економічними процесами. Економічні санкції дедалі частіше використовуються як важіль формування глобального порядку денного, що водночас посилює залежність світових ринків від політичних рішень та створює нові виклики для міжнародної економічної стабільності. У цьому контексті ключового значення набуває аналіз того, яким чином санкційні режими впливають на структуру світової економіки, поведінку транснаціональних корпорацій та механізми глобального виробництва.

Однією з найбільш показових тенденцій останнього десятиліття є зміна структури глобальних ланцюгів доданої вартості під впливом масштабних

санкційних програм. Обмеження доступу до високотехнологічного обладнання, програмного забезпечення, мікроелектроніки та наукоємних компонентів стимулюють перегруповання виробничих мереж. Компанії намагаються мінімізувати ризики вторинних санкцій, тому змінюють постачальників, оптимізують логістику або перепрофільовують виробництво. Такі зміни спричиняють довгострокові структурні зсуви, а у випадку окремих країн формують нові моделі індустріального розвитку.

Унаслідок цих процесів відбувається формування глобального поділу економічного простору між юрисдикціями, що дотримуються санкційних режимів, а також державами, які залишаються нейтральними або формально не приєднуються до обмежувальних заходів. У другій групі країн, зокрема на Близькому Сході, у Південно-Східній Азії та частково в Латинській Америці, активно розвиваються паралельні логістичні вузли, фінансові центри та транзитні хаби, що забезпечують можливість обходу санкцій або їх пом'якшення. Це породжує нову геоекономічну реальність, у якій санкції виконують не лише каральну функцію, а й спрямовують перерозподіл світових економічних потоків.

Важливо зазначити, що санкції не завжди досягають своїх стратегічних цілей у короткостроковій перспективі. У деяких випадках вони можуть призводити до ефекту консолідації еліт, стимулювати імпортозаміщення та зміцнювати внутрішні механізми державного контролю. Проте їхній середньо- та довгостроковий вплив виявляється через накопичення структурних дисбалансів, технологічну деградацію, падіння інноваційної спроможності та зростання відставання від глобальних конкурентів. Таким чином, санкції стають фактором асиметричного розвитку, коли країна-ініціатор отримує додаткові переваги, а країна-реципієнт – структурні обмеження, які складно компенсувати.

Сучасний санкційний механізм дедалі частіше інтегрує елементи технологічної та цифрової безпеки. В умовах розвитку штучного інтелекту,

квантових технологій, блокчейн-систем та цифрових валют центральних банків обмеження набувають нового змісту. Для країн-ініціаторів санкцій формування режимів експортного контролю на критичні технології стає способом захисту власних інноваційних систем і водночас стримування конкурентів. Окремі ЦВК (центри виробництва компетенцій), такі як США, Японія, Південна Корея, ЄС, дедалі активніше використовують санкції для запобігання трансферу стратегічних технологій до держав, поведінка яких створює ризики геополітичної дестабілізації.

Цифровізація світової економіки створює додатковий вимір санкційного контролю – інфраструктурний тиск на цифрові платформи, хмарні сервіси та програмні продукти. Закриття доступу до хмарних технологій, програмних інструментів чи систем кібербезпеки має значно швидший і глибший ефект, ніж традиційні торговельні обмеження, оскільки безпосередньо впливає на операційну діяльність бізнесу та державних інституцій країни-мішені. У цьому контексті санкційна політика стає частиною ширшої концепції цифрового суверенітету, в рамках якого держави прагнуть контролювати критичні технології та дані.

Важливим аспектом розвитку санкцій є інституційне посилення міжнародної координації, що проявляється у створенні спільних моніторингових структур (EU Sanctions Observatory, OFAC, координаційні групи G7 тощо). Така координація спрямована на підвищення прозорості санкційного режиму, синхронізацію обмежень та мінімізацію можливостей обходу санкцій через треті країни. Одночасно розширюється співпраця між урядами та приватним сектором у сфері комплаєнсу, що включає аналіз ризиків, перевірку контрагентів, моніторинг фінансових транзакцій та спеціальні заходи щодо протидії тіньовому бізнесу.

Окрему увагу дослідники приділяють вторинним та квазівторинним санкціям, які поширюються на компанії та фінансові установи, що співпрацюють з об'єктами основного санкційного режиму. Вторинні санкції

мають значний репутаційний ефект, оскільки навіть незначний ризик їх застосування може спонукати банки та корпорації повністю припинити взаємодію з потенційно небезпечними партнерськими структурами. Це посилює глобальний вплив санкційної політики та перетворює її на інструмент регулювання транснаціональних економічних потоків.

Узагальнюючи, можна зазначити, що сучасна санкційна політика функціонує як багаторівневий механізм впливу на міжнародну економічну систему, у якому поєднуються політичні, правові, економічні, технологічні та інформаційні складові. Санкції водночас формують нову архітектуру глобальної економічної безпеки, змінюють баланс сил на міжнародній арені та сприяють розвитку альтернативних економічних союзів. Їх ефективність визначається здатністю держав-ініціаторів до стратегічної координації, швидкого коригування політики, врахування побічних ефектів та мінімізації негативного впливу на власну економіку.

Таким чином, санкції в сучасному світі виконують роль комплексного інструменту геоекономічного управління, що формує нову логіку розвитку міжнародних економічних відносин. Вони сприяють переорієнтації глобальних потоків капіталу, трансформації виробничих мереж, перегляду технологічних стратегій та посиленню економічного суверенітету держав. Саме тому дослідження економічної сутності та механізмів санкцій має ключове значення для розуміння сучасної архітектури світової економіки та формування ефективної державної політики у сфері санкційного регулювання.

1.2. Геоекономічна стратегія держав у системі глобальної економічної безпеки

У XXI столітті міжнародна економіка набуває ознак геоекономічного простору, у якому держави використовують економічні ресурси як засіб

досягнення стратегічних і політичних цілей. Геоекономічна стратегія держав формується на стику економічної, політичної та безпекової політики і визначає способи реалізації національних інтересів у глобальній системі.

Геоекономіка, на відміну від класичної міжнародної економіки, розглядає економічну силу як інструмент впливу та контролю над простором, де конкуренція відбувається не лише за ринки, але й за ресурси, інновації, фінансові потоки, транспортні коридори і стандарти технологічного розвитку. У цих умовах стратегія держави спрямована на забезпечення економічної безпеки шляхом активного формування сприятливого зовнішнього середовища, зміцнення власних позицій у системі міжнародного поділу праці та захисту критичної інфраструктури.

Основою геоекономічної стратегії виступають три взаємопов'язані компоненти:

1. Виробничо-технологічна потуга, що визначає здатність країни генерувати конкурентоспроможну продукцію, контролювати ланцюги створення вартості та здійснювати технологічну експансію.

2. Фінансово-валютна стабільність, яка забезпечує міжнародну довіру до національної валюти, контроль над потоками капіталу та можливість впливу на глобальні фінансові ринки.

3. Зовнішньоекономічна політика, інструментами якої є торгівля, інвестиції, кредитування, допомога та санкційні механізми, що виступають формами економічного тиску або стимулювання.

Сутність геоекономічної стратегії полягає у поєднанні економічних інтересів із політичною доцільністю. Вона реалізується через систему пріоритетів:

- економічну експансію (просування національних корпорацій на зовнішні ринки);
- ресурсну безпеку (контроль над постачанням енергоносіїв, продовольства, технологій);

- технологічну автономію (розвиток власних наукових і виробничих потужностей);
- валютно-фінансову самодостатність (створення резервів, платіжних систем, механізмів розрахунків, альтернативних SWIFT).

У цьому контексті санкції стають не лише реакційним інструментом, а й елементом стратегічного планування, який дозволяє державам реалізовувати геоекономічні пріоритети без прямого воєнного втручання. Наприклад, США використовують санкції для збереження доларового домінування та контролю над міжнародними фінансовими потоками; Європейський Союз – як інструмент захисту спільного ринку та демократичних цінностей; Китай – як засіб економічної асиметрії, поєднуючи торговельні пільги з адресними обмеженнями для країн-конкурентів.

Система глобальної економічної безпеки у сучасних умовах є багаторівневою. Її ядро становлять:

- ООН (через Раду Безпеки, ЕКОСОП та спеціалізовані агентства);
- Світова організація торгівлі (СОТ), яка визначає правила торговельного співробітництва;
- Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, що формують фінансово-кредитну архітектуру;
- регіональні інтеграційні об'єднання (ЄС, НАФТА, АСЕАН, ШОС), які регулюють безпекові та економічні процеси на континентальному рівні.

Водночас у системі глобальної економічної безпеки виникають асиметрії, коли окремі країни використовують економічну силу для монополізації впливу або формування залежності інших держав. Саме тому ключовим завданням геоекономічної стратегії є підтримання балансу між відкритістю економіки та її захищеністю, запобігання деструктивним ефектам санкційних чи протекціоністських заходів.

Залежно від рівня економічного розвитку держави реалізують свої геоекономічні стратегії у різний спосіб:

- глобальні гравці (США, ЄС, Китай) застосовують мультиінструментальний підхід, поєднуючи санкції, інвестиційну експансію, валютну політику і контроль над критичними технологіями;
- країни, що розвиваються, зосереджуються на захисті внутрішніх ринків і залученні зовнішніх ресурсів;
- регіональні актори (Індія, Туреччина, Бразилія) прагнуть зміцнити геоекономічний суверенітет через розвиток міжрегіональних партнерств та альтернативних фінансових каналів.

У результаті формується новий тип світового порядку – поліцентрична геоекономічна система, у якій влада розподілена між кількома центрами сили, а економічні санкції, торговельні війни та технологічні блокади стають інструментами регулювання глобальної конкуренції.

Таким чином, геоекономічна стратегія держав є ключовою складовою системи глобальної економічної безпеки, оскільки забезпечує:

- реалізацію національних інтересів у світовому просторі;
- контроль над стратегічними ресурсами та потоками капіталу;
- мінімізацію ризиків зовнішнього тиску через диверсифікацію зв'язків;
- формування власного санкційного та контрсанкційного потенціалу.

Саме через поєднання економічної потуги, фінансової стабільності та гнучкої санкційної політики держави формують нову архітектуру глобальної економічної безпеки, у якій геоекономічний вплив стає визначальним чинником міжнародної стабільності та конкурентоспроможності.

У контексті зростання геополітичної напруги формується нова архітектура глобальної економічної взаємозалежності, у якій стратегічні альянси дедалі частіше визначаються не лише торговельними вигодами, а й питаннями безпеки та ідеологічної сумісності. Держави конкурують не лише за ресурси чи технології, а й за контроль над логістичними шляхами,

цифровими платформами, фінансовими потоками та інформаційними системами. Санкційна політика стає інструментом геоекономічного балансування, коли економічний тиск використовується як заміна військових дій для досягнення політичних цілей. У цих умовах зростає значення координації між міжнародними організаціями, регіональними інтеграційними об'єднаннями та міжурядовими форматами – G7, G20, ЄС, ОЕСР. Для України така взаємодія має вирішальне значення, оскільки забезпечує не лише міжнародну підтримку у війні, а й інтеграцію до системи колективної економічної безпеки, що сприятиме її післявоєнній відбудові та сталому розвитку.

У сучасному світі жодна країна не може залишатися осторонь глобальних інтеграційних процесів. Інтеграція є об'єктивним наслідком розвитку міжнародних економічних відносин і відображає природне прагнення держав до об'єднання зусиль задля досягнення спільних цілей, зміцнення конкурентних позицій і підвищення рівня економічної безпеки. Вона виступає відповіддю на виклики глобалізації, технологічного прогресу та посилення міжнародної конкуренції.

Сутність інтеграційних процесів полягає у поступовому зближенні країн на основі економічної, політичної та правової взаємодії. Це створює умови для формування спільних ринків, гармонізації законодавства, підвищення рівня координації зовнішньоекономічної політики. Головна мета інтеграції – досягнення синергії, коли спільні дії забезпечують значно вищий результат, ніж сума індивідуальних зусиль кожного учасника.

Для України інтеграційний вибір має визначальне значення, оскільки саме від нього залежить майбутнє держави, її політична стабільність, економічна незалежність та міжнародна безпека. Протягом останніх десятиліть Україна проходить складний шлях формування власної геоекономічної моделі – пошуку балансу між європейським та євразійським напрямками інтеграції.

Після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації у 2022 році питання інтеграції України в європейський і світовий простір набуло не лише економічного, а й екзистенційного характеру. Війна суттєво трансформувала зовнішньоекономічну політику держави, актуалізувала потребу в переорієнтації торговельних потоків, логістичних маршрутів та інвестиційних зв'язків на країни Європейського Союзу, Північної Америки та Азії.

Фактор війни став каталізатором інтеграційних процесів: Україна отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, розпочала активне наближення законодавства до європейських стандартів, розширила співпрацю в межах програм НАТО та глобальних безпекових ініціатив. Одночасно війна виявила вразливість української економіки до зовнішніх шоків, зруйнувала виробничі ланцюги, скоротила експортний потенціал та призвела до значних людських і матеріальних втрат.

У таких умовах управління проєктами та реалізація інтеграційних стратегій потребують нового підходу – адаптивного, антикризового та відновлювального. Держава змушена поєднувати завдання оборони, відбудови та модернізації з довгостроковими стратегічними цілями інтеграції у європейський економічний простір.

Війна також посилила роль санкційного контролю як елементу державної політики безпеки та міжнародної координації. Введення санкцій проти держави-агресора стало не лише інструментом зовнішньої політики, а й засобом економічного тиску та захисту національних інтересів. Санкції формують нову архітектуру економічної взаємодії, обмежуючи доступ агресора до капіталу, технологій, міжнародних ринків, транспортних коридорів та критичної інфраструктури [13; 25; 42]. Більше того, коаліційний характер санкцій проти РФ продемонстрував ефективність багатосторонньої співпраці, що може стати новою моделлю глобальної економічної безпеки.

У межах геоекономічної стратегії санкції виконують одразу кілька функцій:

- стримувальну, спрямовану на підвищення вартості агресії та порушення міжнародного права;
- коригувальну, оскільки вони здатні змінювати економічні стимули та стратегічну поведінку держави-порушника [30; 55];
- системоутворювальну, адже санкційні режими впливають на структуру глобальних ринків, створюють нові формати співробітництва та сприяють зміцненню інтеграційних об'єднань.

Водночас ефективність санкцій значною мірою залежить від здатності держав координувати свої дії, запобігати обходу обмежень, контролювати канали фінансових та логістичних операцій. На цьому тлі формується тренд на цифровізацію санкційного комплаєнсу, включаючи використання штучного інтелекту, автоматичного аналізу транзакцій та моніторингу ланцюгів постачання [53; 54].

Таблиця 1.4 – Роль санкцій у геоекономічній стратегії держав

Напрямок впливу	Сутність	Очікуваний результат
Захист національної безпеки	Обмеження ресурсів держави-агресора	Зниження здатності вести агресивну політику
Регулювання глобальних ринків	Вплив на поставки енергоносіїв, технологій, логістики	Перерозподіл ринкових потоків
Геоекономічний тиск	Формування економічних стимулів до зміни поведінки	Стратегічна переорієнтація держави-порушника
Інтеграційна координація	Спільні пакети санкцій союзників	Зміцнення регіональних об'єднань
Фінансовий контроль	Обмеження доступу до капіталу та міжнародних розрахунків	Девальвація економічного потенціалу агресора

Джерело: складено автором на основі: [13, 25, 30, 38, 42, 44, 46, 53, 55]

Подальший розвиток глобальної економічної безпеки визначатиметься здатністю держав формувати ефективні механізми реагування на кризи. Санкційні режими стають частиною цього механізму, забезпечуючи

проактивну модель захисту від потенційних загроз. Для України це має особливе значення, адже санкції проти РФ створюють умови для відновлення економіки, знижуючи ризики повторної агресії та зменшуючи фінансовий потенціал ворога.

Водночас санкції мають і зворотний бік. Їх застосування формує нові виклики для світових ринків: перебудову ланцюгів постачання, енергетичні кризи, інфляційні хвилі, пошук альтернативних технологічних партнерів. У цьому контексті держави змушені посилювати внутрішню стійкість своїх економік шляхом диверсифікації критичного імпорту, переоснащення промислових потужностей, формування стратегічних резервів та активізації торговельної дипломатії [12; 50].

Геоелектронічні стратегії провідних держав дедалі тісніше пов'язуються із механізмами санкційної та контрсанкційної політики. США використовують економічні обмеження для підтримки доларової гегемонії та контролю над міжнародною фінансовою інфраструктурою (SWIFT, CHIPS). Європейський Союз застосовує санкції як інструмент захисту єдиного ринку та правових стандартів, підкріплюючи їх політикою енергетичного переходу та технологічної автономії [44; 49]. Китай формує власну модель економічної безпеки через поєднання експансивної інвестиційної політики («Один пояс – один шлях») з адресними обмеженнями для технологічних конкурентів [41].

У глобальному масштабі санкції перетворилися на механізм гібридного впливу, який охоплює економічну, фінансову, технологічну й інформаційну сфери. Вони здатні формувати «зони економічного тяжіння», змінювати маршрути торгівлі, визначати доступ до капіталу та технологій. Як наслідок, держави використовують санкції як інструмент структурного формування світових ринків, що посилює їх значення у системі глобальної економічної безпеки.

Україна, перебуваючи в умовах воєнного конфлікту та трансформації глобального порядку, змушена поєднувати інтеграційні прагнення з

необхідністю побудови власної моделі економічної стійкості. Важливим елементом цієї моделі є розвиток механізмів міжнародної координації, участь у безпекових альянсах, адаптація законодавства до норм ЄС, формування національної системи санкційного контролю, а також участь у глобальних економічних ініціативах [26; 38].

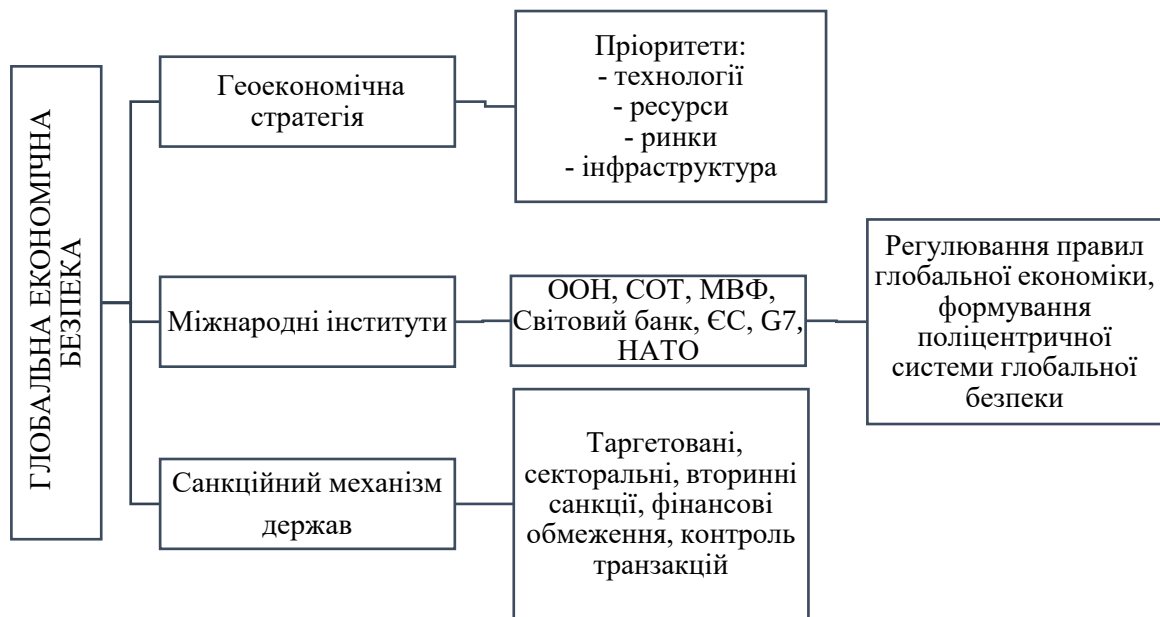

Рисунок 1.1 – Геоеткономічна стратегія держав у системі глобальної економічної безпеки

Таким чином, інтеграційні процеси України сьогодні мають подвійний характер: з одного боку – це прагнення стати повноправною частиною європейського економічного, правового й безпекового простору, а з іншого – необхідність адаптації економіки до реалій воєнного часу. Саме тому формування сучасної геоеткономічної моделі України має спиратися не лише на економічні чинники, а й на політичні, військові та соціальні передумови, що визначають стратегію її післявоєнного відновлення та сталого розвитку.

1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності санкційної політики держав

Санкції, як форма невійськового тиску, мають давню історію. Використання примусових заходів, що мали на меті змусити одну державу до дій або утримати її від порушень, відоме ще з античності. Згодом практика санкцій розвивалася, набуваючи інституційного оформлення та нових трансформаційних форм. Дослідження санкцій ведуться вченими в галузі міжнародного права, економіки, міжнародних відносин та політичних наук. Питання сутності, ефективності та результативності санкцій вивчали українські науковці (С. Кулицький, Ю. Седляр, К. Степаненко, К. Фліссак) та зарубіжні експерти (М. Босуйт, Л. Джонс, К. Портела, Ж. Лієва, А. Дашевський, Ф. Кокотовіч, С. Лохман, Ю. Воррат, П. Рудольф, Ш. Сміт).

У міжнародно-правових документах відсутнє точне визначення поняття «санкцій». У Статуті ООН не використовується термін «санкції», але присутні інші поняття – «превентивні» або «примусові заходи», «контрзаходи», «реторсії», «репресалії». Найпоширенішим є саме термін «санкції», який походить від латинського *sanction* – «найсуворіша постанова», «примусовий засіб». Санкції – це колективні або індивідуальні примусові заходи, що застосовуються проти держави-порушниці з метою припинення порушень або покарання за їх вчинення. Вони є альтернативою військовим методам впливу, забезпечуючи можливість врегулювання конфлікту дипломатичними та економічними засобами.

Міжнародні санкції класифікують за різними критеріями: за типом впливу (дипломатичні, політичні, військові, економічні), за масштабом (повномасштабні, секторальні, адресні), за характером (індивідуальні та колективні), а також за рівнем впливу (глобальний, міждержавний, галузевий, корпоративний, індивідуальний). Дипломатичні санкції спрямовані на ізоляцію держави, включають зменшення контактів, висилку дипломатів, розрив дипломатичних відносин. Політичні санкції обмежують

участь у міжнародних організаціях та забороняють в'їзд певним особам. Військові санкції передбачають ембарго на постачання зброї, переривання військової співпраці, обмеження навчання військовослужбовців тощо. Економічні санкції є найбільш поширеними і включають «заморожування» фінансових активів, ембарго, торговий бойкот, запровадження додаткових мит тощо.

За економічним критерієм виокремлюють три види санкцій: інструментальні, каральні та символічні. Економічні санкції можуть наносити шкоду економіці країни-порушниці в різних масштабах – від окремих секторів до всієї національної економіки. Сучасні міжнародні санкції часто поєднують цільові та превентивні заходи, що дозволяють обмежити відповідальність конкретних осіб, організацій або секторів, не зачіпаючи населення країни в цілому.

Ефективність санкцій залежить від низки факторів: чіткого формулювання причин, мотивованого обґрунтування з боку держави-ініціатора, міжнародної підтримки, солідарності світової спільноти, наполегливості у застосуванні та належного контролю за виконанням. Водночас санкції можуть бути частково або повністю ефективними, сприяти переговорному процесу, стимулювати контрсанкції або зовсім не призвести до змін у поведінці держави-порушниці.

Застосування економічних санкцій має прямий вплив на макроекономічні показники країн, до яких вони застосовуються. Зменшення експорту та імпорту, обмеження доступу до фінансових ресурсів, блокування інвестицій та технологій ведуть до скорочення ВВП, зростання інфляції, дефіциту бюджету та негативних змін у платіжному балансі. Водночас країни, що накладають санкції, також зазнають певних економічних втрат через скорочення торгівлі, інвестицій та посилення напруженості на міжнародних ринках. Економічне обґрунтування застосування санкцій

передбачає баланс між політичними цілями та потенційними негативними наслідками для національної та світової економіки.

Законодавча база різних країн і міжнародних організацій визначає процедури накладення санкцій. Наприклад, у США санкційна політика реалізується через президента, Державний департамент, Департамент казначейства та Офіс контролю за іноземними активами. У Європейському Союзі застосування санкцій вимагає узгодження на рівні союзу та держав-членів. В Україні закріплено застосування санкцій у законі «Про санкції» з метою захисту національних інтересів, безпеки, суверенітету та територіальної цілісності.

Таким чином, міжнародні санкції є комплексним інструментом зовнішньої політики, який дозволяє впливати на порушників міжнародного права, запобігати агресії та забезпечувати дотримання міжнародних норм без використання військової сили. Найбільш ефективними в сучасних умовах є економічні санкції, що здатні впливати на державу-порушницю у коротко- та довгостроковій перспективі, формуючи стимул до зміни політики та поведінки на міжнародній арені.

Ефективність санкційної політики є одним із найскладніших об'єктів оцінювання у системі міжнародних економічних відносин. На відміну від звичайних економічних заходів, санкції мають політично-економічний характер, що поєднує елементи примусу, сигналізації та довгострокового тиску на країну-реципієнта. Їх результативність залежить не лише від масштабу економічних втрат, але й від досягнення стратегічних цілей, які ставить держава-ініціатор. У науковій літературі існує кілька підходів до визначення поняття «ефективність санкцій». Згідно з підходом Г. Гуфбауера та К. Еліот, ефективність санкцій визначається як ступінь збігу між проголошеною політичною метою та фактичними результатами, яких вдалося досягти внаслідок їх запровадження. Інші дослідники, зокрема Д. Болдуїн, акцентують увагу на економічній вартості досягнення цілей і

співвідношенні між витратами та отриманими вигодами для сторони, яка застосовує санкції [3].

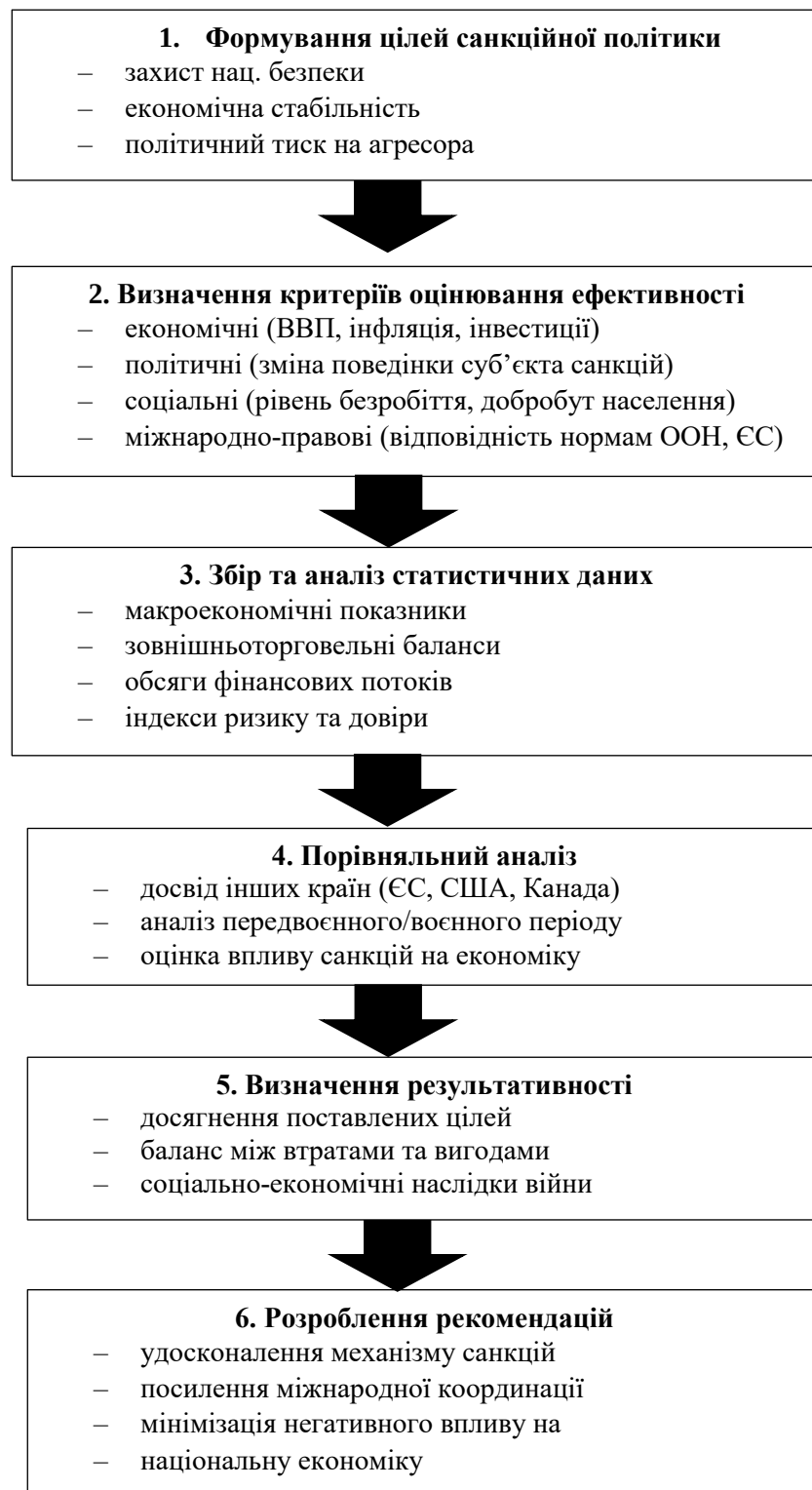

Рисунок 1.2 Методичні підходи до оцінювання ефективності санкційної політики держав

Джерело: сформовано автором

Загалом методичний інструментарій оцінювання ефективності санкційної політики можна поділити на три взаємопов'язані рівні: макроекономічний, секторальний та інституційно-політичний. Макроекономічний рівень охоплює аналіз основних економічних показників країн-реципієнтів – ВВП, інфляції, рівня безробіття, динаміки зовнішньоторговельного балансу, курсу національної валюти та руху інвестицій. Секторальний рівень передбачає оцінку впливу санкцій на окремі галузі, такі як енергетика, фінансовий сектор, високі технології, транспорт і сільське господарство. Інституційно-політичний рівень орієнтований на виявлення поведінкових змін у політиці держави-об'єкта, тобто чи призвели санкції до зміни її зовнішньополітичного курсу, переговорної позиції чи міжнародного статусу.

Для системного аналізу результативності санкцій доцільно застосовувати комбінований методичний підхід, який поєднує кількісні та якісні показники. Кількісний або економетричний підхід передбачає побудову статистичних моделей для оцінки ефекту санкцій на макроекономічні змінні. Найчастіше використовуються моделі різниці-різниць (Difference-in-Differences), панельні регресії з фіксованими ефектами або VAR-моделі, які дозволяють дослідити взаємозв'язки між санкційними шоками, обмінним курсом, інфляцією та обсягами експорту.

До економічних індикаторів належать скорочення обсягів експорту й імпорту, зниження валютних резервів, відтік капіталу, падіння виробництва у стратегічних секторах; до соціальних – зростання безробіття, зниження реальних доходів населення, посилення соціальної напруги; до політичних – зміна зовнішньополітичного курсу, послаблення міжнародної підтримки уряду, поступки у переговорах. На основі цих показників може формуватись інтегральний індекс санкційного впливу, який дозволяє порівнювати ефективність різних санкційних режимів. Експертно-аналітичний підхід дає

змогу враховувати суб'єктивні та геополітичні чинники, які складно формалізувати.

Він базується на оцінках експертів, дипломатів і міжнародних аналітичних центрів (Brookings Institution, Peterson Institute, RAND Corporation, Bruegel тощо) і передбачає визначення коефіцієнта політичної результативності, що відображає досягнення цілей, зміну поведінки держави-реципієнта та рівень витрат для країни-ініціатора.

Отже, методичні підходи до оцінювання ефективності санкційної політики мають комплексний характер, що поєднує кількісні, якісні та експертні методи. Їх застосування дає змогу об'єктивно оцінити вплив санкцій на макроекономічні показники, зовнішньоекономічну активність і політичну стабільність, а також визначити рівень досягнення стратегічних цілей санкційної політики в системі геоекономічного впливу держав. Порівняльний підхід дає змогу узагальнити досвід застосування санкцій у різних історичних випадках. За даними Г. Гуфбауера та співавторів, близько 34 % санкційних кампаній у світі мали частковий або повний успіх.

Найефективнішими вважаються фінансові санкції, такі як заморожування активів і відключення від міжнародних платіжних систем, тоді як торговельні ембарго рідко призводять до політичних поступок і часто завдають шкоди обом сторонам. Найменш результативними є односторонні санкції, не підтримані міжнародною коаліцією. Для комплексного оцінювання доцільно використовувати інтегральний показник ефективності, який враховує три складові – економічну, політичну та соціальну. Кожна з них може бути оцінена за допомогою бальної або індексної шкали, після чого здійснюється зважене агрегування результатів на основі експертних оцінок. Такий підхід забезпечує можливість ранжування санкційних режимів за рівнем їх результативності.

Санкційний контроль можна розглядати як систему заходів, спрямованих на досягнення завдань і цілей санкційної політики держави. У

свою чергу, санкційна політика – це діяльність держави, пов’язана з формуванням і використанням механізму санкцій. Вона охоплює визначення мети, підстав і видів санкцій, процедури їх застосування, а також координацію із загальною зовнішньою та зовнішньоекономічною політикою держави.

Санкційна політика формується переважно державними органами, тоді як санкційний контроль передбачає не лише участь державних інституцій, а й приватного сектору, який забезпечує виконання запроваджених санкцій у межах власної діяльності.

Основою регулювання санкційної політики в Україні є Закон України «Про санкції». На його підставі формуються санкційні програми, які визначають цілі, ступінь обмежень, критерії застосування, механізми координації, моніторинг ефективності, терміни дії та умови припинення санкцій.

Ініціатором територіальних санкційних програм в Україні виступає Рада національної безпеки і оборони (РНБО), рішення якої вводяться в дію указами Президента і затверджуються Верховною Радою. Закриття санкційної програми означає скасування санкцій і оцінку їх ефективності щодо досягнення визначених цілей.

Моніторинг ефективності санкцій здійснює міжвідомча робоча група, яка аналізує результати дії обмежень. Подібна практика застосовується і на міжнародному рівні – наприклад, в ООН функціонують спеціальні моніторингові комітети.

Процес санкційного контролю охоплює чотири основні етапи:

1. Накладення санкцій – збір інформації, визначення об’єктів санкцій, ухвалення відповідних рішень і формування санкційних списків.
2. Імплементация санкцій – практичне впровадження санкцій на міжнародному та національному рівнях через нормативно-правові акти й зміни в ділових відносинах.

3. Примусове виконання санкцій – забезпечення дотримання санкційного законодавства, запобігання обходу санкцій, контроль і застосування заходів відповідальності.

4. Моніторинг ефективності – оцінка впливу санкцій, аналіз їх результативності, виявлення недоліків і розроблення рекомендацій щодо вдосконалення санкційної політики.

На етапі накладення санкцій визначаються конкретні фізичні та юридичні особи, щодо яких застосовуються обмеження. Інформація про них вноситься до Державного реєстру санкцій. Процедура лістингу (внесення до санкційного списку) може поєднуватися з делістингом – вилученням осіб у разі зміни їхньої поведінки або усунення підстав для санкцій.

Імплементація санкцій на міжнародному рівні передбачає координацію з іншими державами та міжнародними організаціями, а на національному – оперативне виконання рішень усіма суб'єктами господарювання.

Примусове виконання санкцій триває протягом усього періоду їх дії. Воно полягає в забезпеченні виконання обмежень, нагляді за дотриманням законодавства та застосуванні санкцій до порушників. Моніторинг ефективності санкцій здійснюється як під час дії обмежень, так і після їх завершення. Його метою є аналіз впливу санкцій на економіку, виявлення способів їх обходу та формування пропозицій щодо удосконалення системи санкційного контролю.

З методичної точки зору перспективним напрямом оцінювання ефективності санкцій є використання комплексних індексів впливу, які поєднують кількісні та якісні показники. Такий підхід дозволяє враховувати не лише економічні збитки чи зміни у ВВП, а й політичну реакцію, зміни у поведінці еліт, ступінь міжнародної ізоляції та адаптаційні механізми держави-реципієнта. Наприклад, у межах моделі «Sanctions Effectiveness Composite Index (SECI)» оцінка здійснюється за групами критеріїв:

економічних, політичних, соціальних та інституційних, із присвоєнням вагових коефіцієнтів залежно від типу санкцій.

Подальша інтеграція таких методик у міжнародну аналітичну практику дозволить підвищити об'єктивність оцінювання, сприятиме виробленню єдиних стандартів санкційного моніторингу та забезпечить можливість прогнозування наслідків економічних обмежень для глобальної фінансової системи. Це, у свою чергу, створить основу для формування ефективної системи геоекономічного управління та попередження кризових явищ у світовій економіці.

У сучасній практиці оцінювання ефективності санкцій зростає роль цифрових аналітичних платформ та Big Data. Збір та обробка великих обсягів економічної, фінансової та соціальної інформації дозволяє прогнозувати наслідки санкцій у реальному часі, визначати «вузькі місця» у системі економіки-реципієнта та підвищувати точність моделей впливу. Інтеграція штучного інтелекту та машинного навчання у процес санкційного моніторингу дозволяє не лише оцінити економічні втрати, а й прогнозувати поведінку суб'єктів на ринку, ступінь адаптації до обмежень та ймовірність стратегічних поступок.

Оцінювання ефективності санкційної політики є ключовим завданням сучасної міжнародної економіки та безпекознавства. Санкції, як складний інструмент впливу, поєднують політичні, економічні, правові та інституційні механізми дії, що значно ускладнює їх вимірювання. Науковці та міжнародні організації пропонують різні підходи до визначення ефективності санкцій – від економетричних моделей і секторального аналізу до інституційно-політичних оцінок і комплексних індексів.

У реальних умовах санкції впливають не лише на економічні показники держави-реципієнта, але й на її політичну поведінку, соціальну стабільність, зовнішньополітичні пріоритети та систему міжнародної взаємодії. Тому аналіз ефективності потребує методичного поєднання кількісних та якісних

інструментів, що відображено у різних наукових школах та глобальному досвіді застосування санкцій.

З огляду на це доцільно представити порівняльну характеристику основних методичних підходів, застосовуваних у світовій практиці. У таблиці 1.6 узагальнено сучасні підходи до оцінювання ефективності санкційної політики, їх переваги та обмеження, а також приклади практичного застосування.

Таблиця 1.5 – Методичні підходи до оцінювання ефективності санкційної політики держав

Підхід / Метод	Сутність	Переваги	Недоліки / Обмеження	Приклади застосування
1. Кількісний (економетрич ний)	Вимірювання впливу санкцій на економічні показники: ВВП, інфляцію, курс валюти, експорт, імпорт, інвестиції; застосування моделей DiD, VAR, панельних регресій	Об'єктивність, можливість кількісного порівняння; прогнозування сценаріїв	Вимагає якісних даних, чутливості до зовнішніх шоків	Дослідження Гуфбауера та співавторів [2]; аналіз санкцій проти Ірану та РФ (IMF, World Bank) [20; 22]
2. Секторальний аналіз	Оцінка санкційного впливу на окремі галузі: енергетика, фінанси, логістика, високі технології	Дозволяє деталізувати уразливі сфери; виявляє «вузькі місця» економіки	Не дає повної картини загальних наслідків для країни	Аналіз технологічног о та енергетичного ембарго ЄС проти РФ [13; 38]
3. Інституційно- політичний підхід	Визначення того, чи змінився зовнішньополітичн ий курс держави- порушниці	Враховує політичні зміни, дипломатичні поступки	Значна частка суб'єктивності, складність вимірювання	Дослідження ООН і ЄС щодо змін поведінки Ірану, КНДР та РФ [9; 44]
4. Інтегральні індекси ефективності	Формування комплексного показника: економічного, політичного, соціального та інституційного впливу	Можливість порівняння різних санкційних режимів, об'єктивність за рахунок вагових коефіцієнтів	Складність розробки, потреба експертних оцінок	Модель SECI (Sanctions Effectiveness Composite Index) [5; 53]

Продовження табл. 1.5

5. Експертно-аналітичний метод	Збір оцінок міжнародних експертів, аналітичних центрів, дипломатів	Дає змогу врахувати неpubлічні аспекти, політичний контекст	Суб'єктивність, можливе політичне забарвлення	Аналітика Brookings, RAND, Peterson Institute [2; 28]
6. Порівняльно-історичний метод	Порівняння санкційних кейсів різних країн та періодів	Розкриває закономірності, можливість оцінки довготривалих трендів	Обмежена релевантність історичних даних до сучасних умов	Аналіз санкцій проти Південної Африки, Іраку, Ірану та РФ [3; 32]
7. Big Data та цифровий моніторинг	Використання великих даних, машинного навчання, санкційного комплаєнсу, моніторинг транзакцій	Висока точність; оперативність; виявлення схем обходу санкцій	Залежність від технічної інфраструктури та доступності даних	AML/KYC системи ЄС та США, автоматизований контроль OFAC [54]

Джерело: складено автором на основі [2, 3, 5, 9, 13, 20, 22, 28, 32, 38, 44, 53, 54]

Методичний інструментарій оцінювання ефективності санкційної політики має високий рівень різноманітності та охоплює економетричні моделі, порівняльні індекси, секторальний аналіз, інституційно-політичний підхід, а також методи експертних оцінок. Застосування економетричних та кількісних моделей у світовій практиці дозволяє визначати вплив санкцій на макроекономічні показники країни-реципієнта, такі як падіння ВВП, інфляційні процеси, коливання валютного курсу, зміни у зовнішньоторговельному балансі чи обсягах інвестицій. Моделі різниці-різниць, VAR-аналіз, панельні регресії, інструментальні змінні або симуляційні моделі дають змогу встановити причинно-наслідкові зв'язки між застосуванням санкцій та конкретними економічними змінами. Однак такий підхід має низку обмежень – він потребує широкої бази достовірних статистичних даних, які часто спотворюються урядами авторитарних режимів, а також чутливий до впливу сторонніх факторів, зокрема воєнних дій, пандемій або глобальних цінових коливань.

Важливим доповненням економетричного аналізу є секторальний підхід, що передбачає дослідження впливу санкцій на окремі галузі економіки: енергетичну, фінансову, оборонну, транспортну, аграрну чи високотехнологічну. У сучасних санкційних режимах особливе значення мають галузеві санкції на експорт технологій, обладнання подвійного призначення, програмного забезпечення чи високотехнологічних компонентів, оскільки вони визначають довгострокові можливості країни у сфері оборонного виробництва та інноваційного розвитку. Аналіз галузевих наслідків дозволяє виявляти критичні точки економічної уразливості, які часто не відображаються у макроекономічних показниках, але визначають довгострокову стійкість економічної системи. Саме галузеві санкції створюють структурні перепони, що обмежують модернізацію економіки, технологічне оновлення та доступ до світових ринків капіталу.

Третім важливим блоком є інституційно-політичний підхід, який оцінює вплив санкцій на зовнішньополітичну поведінку, дипломатичну активність, міжнародні зобов'язання та стратегічні рішення держави-порушниці. Оцінка цього рівня вимагає вивчення політичних процесів, рішень владних еліт, внутрішніх реформ, ступеня міжнародної ізоляції та зміни риторики. Навіть за умов відсутності швидкого економічного краху санкції здатні поступово змінювати поведінку держави-реципієнта через підвищення вартості агресивних дій, зниження можливостей зовнішньої експансії, підрив легітимності режиму та скорочення його фінансових ресурсів. Інституційний підхід також дає змогу виявити типи політичних систем, що є більш або менш уразливими до санкцій, оскільки демократії, як правило, швидше реагують на зовнішній тиск, тоді як авторитарні режими мають ширшу маневровість у перерозподілі ресурсів, контролі інформаційних потоків та маніпуляції громадською думкою.

У сучасній науковій практиці особливої ваги набуває комплексний підхід, що поєднує економічні, політичні та соціальні індикатори. Такі

індекси, як Sanctions Effectiveness Composite Index (SECI), дозволяють оцінювати ефективність санкцій за допомогою зважених критеріїв, у яких кожна група показників має певний коефіцієнт впливу. Комплексні індекси враховують не лише кількісні показники, а й поведінкові зміни, ступінь міжнародної ізоляції, адаптаційні механізми економіки-реципієнта, характер внутрішніх реформ та стабільність політичного режиму. Такий підхід забезпечує більш реалістичну та багатовимірну картину впливу санкцій.

Важливим доповненням традиційних методів стають експертно-аналітичні моделі, що ґрунтуються на оцінках аналітичних центрів, міжнародних організацій, дипломатів та економістів. У багатьох випадках експертні оцінки дозволяють виявити політичні та стратегічні аспекти санкційного впливу, які неможливо виміряти суто економічними показниками. Такі підходи активно застосовують провідні аналітичні центри світу: Peterson Institute, RAND Corporation, European Union Institute for Security Studies, Bruegel, Brookings Institution та інші. Експертний підхід має суб'єктивність як обмеження, однак саме він дозволяє ефективно аналізувати політичні наслідки санкцій.

Окрему роль у сучасному санкційному аналізі відіграє застосування цифрових технологій, Big Data та автоматизованих систем моніторингу. Цифровізація санкційної політики дозволяє здійснювати відстеження транзакцій у режимі реального часу, моніторинг фінансових потоків, виявлення схем обходу санкцій, аналіз логістичних маршрутів, пошук пов'язаних осіб і структур. Такі технології істотно підвищують ефективність санкційного контролю, а їх впровадження стало одним із ключових факторів успішності санкційних коаліцій проти Ірану, Північної Кореї та Російської Федерації.

Усе більшого значення набуває й оцінка соціальних наслідків санкцій, що охоплює зміну рівня життя, зростання безробіття, падіння реальних доходів населення, посилення соціальної напруги та міграційні процеси.

Хоча санкції зазвичай спрямовані на еліти та стратегічні сектори економіки, у практиці нерідко виникають побічні наслідки для населення. Це формує додаткові ризики політичної дестабілізації у країні-ініціаторі санкцій і впливає на рівень міжнародної підтримки санкційної політики.

У контексті війни проти України аналіз ефективності санкцій набув стратегічного значення, оскільки санкційна політика стала одним із ключових інструментів глобального стримування агресора. Для України оцінювання ефективності санкцій є не лише науковим завданням, а й важливою складовою державної політики, оскільки результати санкційного впливу визначають тривалість війни, інтенсивність бойових дій, здатність Росії фінансувати військову машину та перспективи її політичної трансформації. У цьому контексті надзвичайної важливості набуває аналіз деградації технологічної бази агресора, падіння доходів від експорту енергоносіїв, ускладнення міжнародних розрахунків та формування міжнародної коаліції з протидії обходу санкцій.

Таким чином, методичні підходи до оцінювання ефективності санкційної політики є багатовимірними та потребують комплексного застосування. Економічні індикатори, політичні зміни, соціальні наслідки та ступінь міжнародної ізоляції разом формують загальну картину результативності санкцій. Жоден окремий метод не здатний відобразити всі аспекти санкційного впливу, а тому найбільш ефективним є комбінований підхід, що інтегрує кількісні моделі, експертні оцінки, галузевий аналіз та інституційно-поведінкові фактори. У сучасних умовах цифровізації та глобальної взаємозалежності застосування комплексних методик забезпечує об'єктивність, системність і прогнозність оцінювання, що робить їх невід'ємним елементом формування санкційної політики держав і міжнародних організацій.

Висновки до розділу 1

У першому розділі магістерської роботи було проаналізовано теоретичні засади геоекономічного впливу санкційної політики держав, розкрито сутність, класифікацію та механізми санкцій як інструменту міжнародного впливу, а також методичні підходи до оцінювання їх ефективності. Дослідження засвідчує, що санкції стали невід'ємним елементом сучасної зовнішньоекономічної політики держав, поєднуючи економічний примус, дипломатичний тиск та політичний сигнал.

Санкційна політика функціонує як комплексна система, що включає нормативно-правове регулювання, координацію дій державних органів, моніторинг та оцінку результативності. Ефективність санкцій визначається не лише масштабом економічного збитку, а й досягненням стратегічних цілей – зміною поведінки держави-реципієнта, підвищенням її міжнародної ізоляції або запобіганням небажаних дій. При цьому важливу роль відіграє міжнародна підтримка санкційного режиму та координація з іншими державами й організаціями.

Геоекономічна стратегія держав у сучасних умовах глобальної економічної безпеки базується на поєднанні виробничо-технологічного потенціалу, фінансово-валютної стабільності та ефективної зовнішньоекономічної політики, у тому числі санкційних механізмів. Особливо актуальною вона стає для України в умовах війни, коли санкції набувають подвійного значення: як інструмент економічного тиску на агресора та як засіб захисту національних інтересів і стабілізації економіки.

Методичні підходи до оцінки ефективності санкцій мають комплексний характер і передбачають поєднання макроекономічних, секторальних та інституційно-політичних показників, що дозволяє формувати інтегральні індекси впливу та здійснювати порівняльний аналіз різних санкційних режимів. Найефективнішими визнаються фінансові санкції

з міжнародною підтримкою, а найменш результативними – односторонні обмеження без коаліційної підтримки.

Таким чином, результати першого розділу підкреслюють, що санкційна політика є стратегічним інструментом геоекономічного впливу, здатним формувати архітектуру глобальної економічної безпеки та впливати на поведінку держав у міжнародних відносинах без застосування військової сили. Для України ефективне використання санкційних механізмів є важливим елементом адаптаційної стратегії у післявоєнному відновленні та інтеграції до європейського економічного простору.

У сучасних умовах цифровізації та глобалізації санкційна політика дедалі більше спирається на аналітику Big Data, машинне навчання, автоматизований санкційний комплаєнс, що значно підвищує ефективність моніторингу та контролю. Це формує нову методологію оцінювання санкцій як інструмента міжнародної безпеки.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РЕАЛІЗАЦІЇ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У СВІТОВІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

2.1. Аналіз сучасного стану міжнародних економічних санкцій у глобальній економіці

Міжнародні відносини у XXI столітті переживають системну кризу, що проявляється зростанням локальних конфліктів, гібридних протистоянь та геополітичного суперництва. Трансформації вимагають застосування ефективних механізмів протидії порушенням міжнародного права. Одним із таких механізмів є міжнародні санкції, які виступають інструментом зовнішньої політики держав та способом захисту національних інтересів без використання військової сили [1; 59].

Економічні санкції запроваджуються як на рівні окремих держав (передусім США, Канади, Великої Британії), так і міжнародних організацій – Європейського Союзу, Ради Безпеки ООН, Організації з безпеки і співробітництва в Європі. Основними формами санкцій є обмеження на експорт та імпорт товарів, блокування активів, заборона фінансових операцій, замороження рахунків, обмеження участі у міжнародних проєктах і доступу до технологій [6, 7].

Міжнародні санкції класифікують за типом впливу: дипломатичні, політичні, економічні та військові; за масштабом: повномасштабні, секторальні, адресні; за характером: індивідуальні та колективні; за рівнем застосування: глобальний, міждержавний, галузевий, корпоративний, індивідуальний [1; 5; 8]. Дипломатичні санкції включають обмеження контактів, висилку дипломатів та розрив дипломатичних відносин. Політичні санкції передбачають обмеження участі держави у міжнародних організаціях та заборону в'їзду певним особам. Військові санкції включають ембарго на постачання зброї та припинення військової співпраці. Економічні санкції, найпоширеніші, передбачають «заморожування» фінансових активів, ембарго, торговий бойкот, запровадження додаткових мит [4; 16; 57].

Економічні санкції можуть бути інструментальними, каральними та символічними, впливаючи на макроекономічні показники держави-порушниці: ВВП, інфляцію, бюджетний дефіцит, платіжний баланс та інвестиційну діяльність [20; 22; 23]. Держави-ініціатори теж можуть відчувати економічні наслідки, що підкреслює необхідність балансування політичних цілей і економічних втрат [3; 2].

Санкції можуть накладатися на держави, окремих осіб, організації та комерційні структури. У США, ЄС та інших країнах існують власні механізми контролю через нормативні акти, закони та виконавчі накази [12; 13; 14; 30]. В Україні санкції застосовуються для захисту національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності [14; 31].

Сучасна практика зосереджується на використанні цільових санкцій, які обмежують діяльність конкретних суб'єктів та мінімізують негативні наслідки для населення країни-порушниці [28; 29]. Ефективність санкцій визначається солідарністю міжнародної спільноти, чіткою мотивацією держави-ініціатора, тривалістю застосування та контролем за виконанням [59; 46].

Згідно з Глобальною базою даних санкцій (GSD, 2025), на початок 2025 року у світі існувало понад 1400 активних санкційних режимів, ініційованих більш ніж 40 країнами та міжнародними об'єднаннями. Основними центрами санкційного тиску залишаються Сполучені Штати (понад 37% усіх активних санкцій), Європейський Союз (28%), Велика Британія (11%), а також Канада, Японія та Австралія [82].

Санкції сьогодні впливають не лише на традиційні сектори торгівлі, але й на фінансову систему, енергетичні ресурси, високі технології, транспорт, медіа та цифрову інфраструктуру. Згідно з класифікацією Європейського органу з цінних паперів та ринків (ESMA), найбільш поширеними є такі види економічних санкцій:

- фінансові: замороження активів, заборона кредитування, блокування банків (32% від загальної кількості);
- торговельні: обмеження експорту/імпорту товарів (29% від загальної кількості);
- технологічні: заборона постачання технологій, обладнання (17% від загальної кількості);
- персональні: заборона в'їзду для окремих осіб, замороження активів (15% від загальної кількості);
- інші: вибіркові заходи проти ключових галузей економіки (7% від загальної кількості).

Рисунок 2.1 – Структура санкцій за типами, у %

Джерело: складено на основі [82]

Російська агресія проти України спровокувала найбільшу санкційну кампанію в сучасній економічній історії. Тільки у 2022 році ЄС, США, Велика Британія, Японія та інші партнери видали понад 13 000 окремих санкційних резолюцій – на 78% більше, ніж за попередні п'ять років разом узятих. Основна увага була зосереджена на:

- фінансовій ізоляції: відключення Росії від системи SWIFT, заморожування активів понад 300 банків;

- енергетичних обмеженнях: ембарго на нафту, газ та вугілля, заборона інвестицій в російський енергетичний сектор;
- технологічних заборонах: експортний контроль над чіпами, авіаційним обладнанням та програмним забезпеченням;
- персональних санкціях проти політичних еліт, компаній та урядовців.

У 2020 році кількість активних санкцій становила приблизно 8 000; у 2022 році – понад 13 000, у 2025 році – приблизно 15 500. Це являє собою збільшення на 94% протягом п'яти років, що відображає посилення санкційних інструментів у світовій геоекономіці [82].

У таблиці 2.1 наведено країни, які найчастіше виступають ініціаторами санкційної політики.

Таблиця 2.1 – Динаміка показників санкційної політики країн-ініціаторів

Країна	Кількість санкційних режимів у 2025 р.	Частка у світовій структурі, %	Основні об'єкти санкцій
США	527	37,6	РФ, Іран, КНДР, Китай
ЄС	392	28,0	РФ, Білорусь, Сирія
Велика Британія	154	11,0	РФ, Іран, Венесуела
Канада	101	7,2	РФ, Іран, Судан
Японія	84	6,0	РФ, КНДР
Інші країни (Швейцарія, Норвегія, тощо)	142	10,2	Інші

Джерело: складено на основі [82]

Географічно основна концентрація санкцій припадає на держави, які порушують міжнародне право або мають авторитарні режими. Найбільшими

одержувачами санкцій є Російська Федерація (понад 16 000 обмежень), Іран (4 800), Сирія (2 000) та Північна Корея (1 400).

Після 2022 року світова економіка зіткнулася з низкою викликів, спричинених санкційною політикою:

- порушення ланцюгів поставок. У 2023 році світовий обсяг торгівлі товарами зменшився на 1,8%, а логістичні витрати зросли на 26%;
- зростання цін на енергоносії. Середня ціна на нафту Brent у 2022 році досягла 101 дол. США/барель, порівняно з 70 дол. США/барель у 2021 році;
- розширення «сірих» ринків. Частка непрямих поставок товарів подвійного використання через треті країни (Китай, Казахстан, Туреччину) зросла на 40%;
- посилення валютної фрагментації. Зросла роль національних валют у взаємних розрахунках між країнами БРІКС – частка долара в цих операціях зменшилася з 88% у 2020 році до 67% у 2024 році.

Отже, глобальна санкційна архітектура перетворилася на системний елемент сучасної геоekonomіки, який поєднує політичні, фінансові та технологічні інструменти впливу. Після 2022 р. спостерігається масштабна активізація санкційних режимів, що змінила структуру світових потоків енергоносіїв і капіталів. Таким чином, міжнародні санкції є дієвим інструментом зовнішньої політики, що дозволяє впливати на порушника норм міжнародного права без застосування жорсткої сили, здійснюючи політичний, економічний та дипломатичний тиск [1; 2; 3; 6].

Водночас ефективність економічних санкцій залишається предметом наукових дискусій. З одного боку, вони створюють значні економічні втрати для країн-об'єктів (зменшення ВВП, відтік інвестицій, падіння валютного курсу), з іншого – часто не досягають політичних цілей. Емпіричні дослідження показують, що результативність санкцій залежить від ступеня міжнародної координації, рівня економічної залежності цільової держави від світових ринків і масштабу внутрішньої підтримки санкційної політики.

Таким чином, на сучасному етапі міжнародні економічні санкції відіграють важливу роль у підтриманні системи міжнародної безпеки та правопорядку, однак потребують подальшого вдосконалення механізмів їх застосування, моніторингу й оцінювання ефективності у динамічних умовах глобальної економіки.

Системне зростання міжнародної напруги через тероризм, воєнну агресію, злочини проти людяності та інші загрози ставить під сумнів стабільність світового правопорядку. Порухення міжнародного права вимагає адекватного реагування, і саме економічні санкції виступають основним інструментом невійськового впливу. Після відкритої агресії Росії проти України світова спільнота переглянула концепцію глобальної та економічної безпеки. У відповідь запроваджено багаторівневу систему санкцій – торговельних, фінансових, технологічних, інвестиційних, які мають на меті примусити агресора змінити поведінку.

Економічні санкції формуються на кількох рівнях – від міжнародного до національного. Така багаторівнева структура дозволяє координувати дії різних інституцій, посилюючи загальний ефект тиску на країну-порушника. У таблиці 2.2 наведено основні суб'єкти запровадження санкцій та характерні інструменти, які вони застосовують.

Таблиця 2.2 – Механізми та суб'єкти запровадження санкцій

Рівень	Ініціатори / Виконавці	Приклади заходів
Міжнародний	ООН (через Радбез)	Торговельне ембарго, замороження активів, обмеження доступу до технологій
Регіональний	ЄС, ОБСЄ, НАТО	Заборона експорту/імпорту, фінансові обмеження, заборона на авіаперельоти
Національний	США, Канада, Велика Британія, Японія та ін.	Персональні санкції, заборона інвестицій, відключення від SWIFT

Джерело: сформовано автором

Як свідчать дані таблиці 2.2, санкційна політика має комплексний характер і передбачає взаємодію як глобальних організацій, так і окремих держав. Водночас роль ООН у сучасних умовах залишається обмеженою через участь російської федерації в Раді Безпеки, що фактично блокує ухвалення низки рішень.

Розвиток санкційної політики у світовій практиці пройшов кілька етапів. Якщо на початку 1990-х років санкції мали переважно форму торговельних ембарго, то сьогодні вони є більш точковими, спрямованими на конкретні галузі та суб'єкти. Для наочності в таблиці 2.3 подано приклади найбільш показових випадків застосування економічних санкцій у міжнародній практиці.

Таблиця 2.3 – Історичні приклади застосування санкцій

Рік / Подія	Об'єкт санкцій	Основні наслідки
1990	Ірак (вторгнення в Кувейт)	Торговельне ембарго → гуманітарна криза
2014–2024	Російська Федерація (агресія проти України)	Обмеження енергетичного, фінансового, оборонного секторів
2023	Індія (опосередковано через санкції проти РФ)	Вимушена диверсифікація військових закупівель
2023	Франція (банк <i>Société Générale</i>)	Продаж російських активів із втратою понад 1,6 млрд євро

Джерело: сформовано автором

З наведених прикладів видно, що наслідки санкцій мають як безпосередній, так і опосередкований вплив на різні економіки світу. Це підтверджує глобальний характер санкційної взаємозалежності, коли дії однієї групи держав викликають реакцію на ринках багатьох інших країн.

Попри широкомасштабність санкцій проти Російської Федерації, їх ефект виявився неоднозначним. Частина економічних показників демонструє короткострокову стабільність завдяки внутрішнім компенсаторним механізмам, але у середньостроковій перспективі очікується «перегрів» економіки.

Отже, короткострокова стійкість економіки держави-порушника не завжди свідчить про відсутність санкційного ефекту. На перших етапах обмежувальних заходів макроекономічні показники, такі як ВВП, рівень безробіття або інфляція, можуть залишатися відносно стабільними завдяки наявності валютних резервів, державної підтримки ключових секторів та адаптивності підприємств [20; 22]. Проте більш відчутні наслідки проявляються поступово і можуть мати комплексний характер: дефіцит сучасних технологій та обладнання обмежує можливості модернізації виробництва, обмеження фінансування та доступу до зовнішніх кредитів стримують розвиток підприємницької діяльності, скорочення інвестицій у стратегічні галузі призводить до уповільнення економічного зростання, а відтік висококваліфікованого людського капіталу зменшує конкурентоспроможність економіки [24; 35; 57].

Крім того, санкції стимулюють структурні зміни в економіці держави-реципієнта. Вони змушують країну шукати нові канали постачання критичних ресурсів, переорієнтовувати виробництво на інші ринки та технологічні рішення, а також активно шукати альтернативні джерела доходів, включно із розвитком внутрішнього виробництва та залученням регіональних партнерів [4; 21; 23]. У середньостроковій перспективі такі трансформації можуть змінювати баланс сил на глобальному ринку, впливати на структуру торгівлі, інвестиційні потоки та геополітичні союзи [2; 3; 6].

Узагальнюючи наведені дані, можна стверджувати, що економічні санкції мають складний, багатошаровий механізм дії. Їхня результативність визначається не лише масштабом обмежень, а й ступенем міжнародної координації та рівнем підтримки санкцій з боку глобальної спільноти [13; 28; 29]. Важливу роль відіграють рівень економічної інтегрованості країни-порушника, внутрішня стійкість її економічної системи, здатність до адаптації та тривалість дії заходів [20; 22; 23]. Крім того, ефективність

санкційного впливу значною мірою залежить від здатності держави-ініціатора підтримувати санкційний тиск у часі, швидко реагувати на контрзаходи та адаптивні дії країни-реципієнта, включно з переглядом стратегій обмежувальних заходів та посиленням моніторингу їх виконання [30; 46; 53].

Таким чином, оцінка ефективності санкційної політики потребує комплексного підходу, що враховує не лише короткострокові макроекономічні показники, а й середньо- та довгострокові структурні та стратегічні зміни у країні-реципієнті та потенційні геоекономічні наслідки для світового ринку [2; 3; 24; 57].

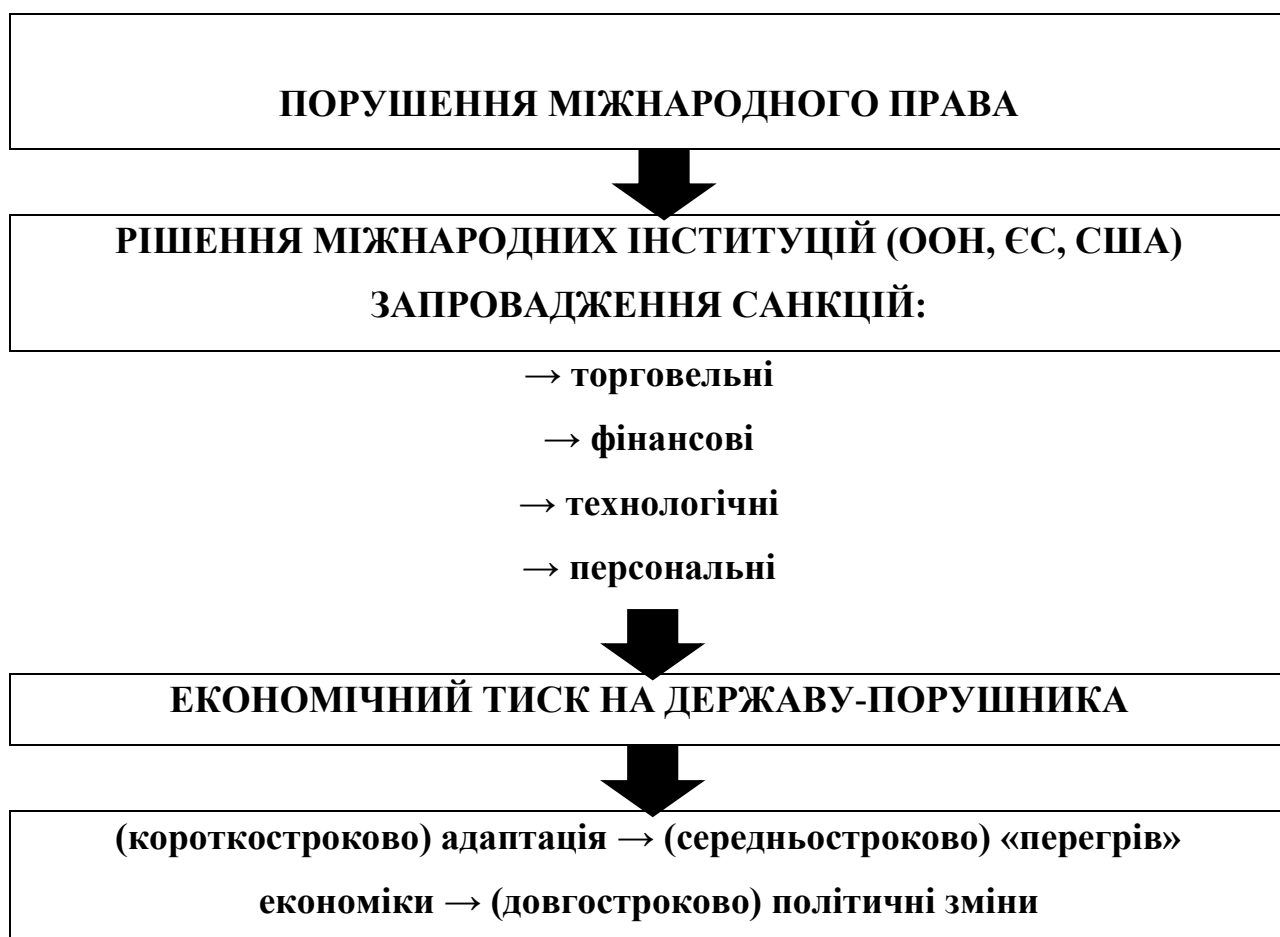

Рис. 2.2. Логіка впливу міжнародних економічних санкцій

Джерело: сформовано автором

Для кращого розуміння взаємозв'язків між етапами запровадження санкцій, їх наслідками та економічними ефектами доцільно подати процес у вигляді узагальненої схеми (рис. 2.2), яка відображає логіку санкційного впливу:

1. Ініціація санкцій → визначення цілей, об'єктів і типу обмежень.
2. Реалізація заходів → торговельні, фінансові, технологічні обмеження; координація з міжнародними партнерами.
3. Проміжні ефекти → тимчасові коливання ВВП, зміни валютного курсу, відтік інвестицій, технологічні обмеження.
4. Довгострокові наслідки → структурні зміни в економіці, зміцнення адаптаційних механізмів, зменшення технологічної залежності, соціально-політичні зміни.
5. Зворотний вплив на ініціатора → економічні витрати, необхідність компенсаційних програм, стимулювання інновацій та енергетичної автономії.

Таким чином, санкції не лише є інструментом прямого тиску, але й формують багаторівневу систему геоекономічного впливу, де короткострокові економічні коливання переходять у більш глибокі структурні трансформації та зміни у міжнародній поведінці держав-реципієнтів.

Отже, міжнародні економічні санкції виступають ключовим інструментом невійськового впливу та засобом забезпечення глобальної економічної безпеки. Незважаючи на неоднозначні короткострокові результати, у середньостроковій перспективі санкційна політика сприяє обмеженню агресії, зміцненню правових механізмів міжнародної взаємодії та формуванню нової архітектури світової безпеки.

У сучасних умовах глобальної турбулентності санкційні режими дедалі частіше розглядаються не лише як реакція на порушення міжнародного права, а й як превентивний інструмент формування довгострокових

стратегічних балансів між ключовими центрами сили. Їх застосування дозволяє державам-ініціаторам посилювати власні конкурентні позиції, захищати критичні сектори економіки та контролювати доступ до високих технологій [2; 3; 40]. У цьому контексті санкції трансформуються з механізму покарання на елемент економічної стратегії, спрямованої на обмеження можливостей потенційних геополітичних суперників, що особливо проявляється у сфері технологічного протекціонізму та блокування доступу до інноваційних ресурсів [8; 16; 38].

Водночас санкційні обмеження стають каталізатором формування нових економічних блоків, торговельних маршрутів і фінансових механізмів, які дозволяють державам-реципієнтам адаптуватися до зовнішнього тиску [41; 52]. Це зумовлює поширення альтернативних валютних зон, створення нових платіжних систем та поглиблення регіональної кооперації між країнами, що не підтримують санкційні режими [21; 23]. Такі процеси свідчать про переформатування глобального економічного простору та появу мережових структур взаємозалежності, що змінюють логіку міжнародної торгівлі й інвестиційних потоків [4; 49].

Санкції також мають суттєвий вплив на функціонування глобальних ланцюгів поставок, спричиняючи перерозподіл виробничих потужностей, зміну логістичних маршрутів і зростання транзакційних витрат [20; 23]. Унаслідок цього держави вимушені переглядати підходи до забезпечення економічної, енергетичної та технологічної безпеки, розвивати національні стратегії імпортозаміщення та диверсифікації ринків збуту [18; 35]. Паралельно посилюється роль недержавних акторів, зокрема транснаціональних корпорацій, які, реагуючи на ризики, самостійно згортають діяльність у країні-порушниці або переглядають інвестиційні стратегії [37; 46].

У підсумку міжнародні економічні санкції перетворюються на структуроутворюючий елемент сучасної геоекономічної системи, що поєднує

політичні, економічні, фінансові та технологічні інструменти впливу [5; 30; 56]. Їх ефективна реалізація потребує не лише міждержавної координації, а й побудови дієвих механізмів моніторингу, контролю за виконанням, запобігання схемам обходу обмежень, а також забезпечення балансу між політичними цілями і стабільністю світового ринку [13; 42; 44]. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток комплексних методик оцінювання результативності санкцій, які враховують як прямі економічні наслідки, так і довгострокові структурні трансформації, що формують нові правила функціонування глобальної економіки [29; 53; 59].

2.2. Оцінювання впливу санкційної політики на зовнішньоекономічну діяльність країн-ініціаторів та країн-реципієнтів

Економічні санкції, будучи важливим інструментом політичного впливу, мають глибокі наслідки для розвитку зовнішньоекономічної діяльності як держав, що їх запроваджують, так і тих, проти яких вони спрямовані. Така взаємодія формує складну систему економічних відносин, у межах якої санкційна політика впливає на динаміку міжнародної торгівлі, інвестицій, валютно-фінансових потоків і технологічного співробітництва.

Для країн-реципієнтів, тобто держав, проти яких накладено санкції, наслідки є найбільш відчутними. Санкції призводять до скорочення експорту й імпорту, обмеження доступу до світових ринків капіталу, відтоку інвестицій, технологічної ізоляції та девальвації національної валюти. Така політика неминуче викликає зниження рівня життя населення, зростання безробіття й інфляційний тиск.

Водночас країни-ініціатори санкцій – передусім Європейський Союз, США, Велика Британія та їхні партнери – також відчувають економічний ефект від обмежувальних заходів. Йдеться про тимчасове зростання цін на енергоносії, порушення ланцюгів постачання, втрату окремих експортних ринків і збільшення державних витрат на підтримку національних

виробників. Проте у довгостроковій перспективі санкційна політика стимулює диверсифікацію економічних зв'язків, розвиток власного виробництва та зниження залежності від авторитарних режимів.

Таким чином, вплив санкційної політики є двостороннім і асиметричним: короткострокові втрати країн-ініціаторів компенсуються довготривалими стратегічними вигодами, тоді як країни-реципієнти стикаються зі стійкими негативними наслідками для своєї зовнішньоекономічної діяльності. Для більш глибокого розуміння цього процесу здійснимо порівняльну оцінку економічних наслідків санкційної політики для обох груп держав.

Рисунок 2.3 ілюструє основні санкції ООН та західних країн, актуальні на сьогодні, що дозволяє наочно побачити структуру обмежень та їх потенційний вплив на економіку як країн-реципієнтів, так і ініціаторів.

Рис. 2.3. Основні санкції ООН та західних країн (актуальні на 2025 р.)

На рисунку 2.3 зображено географічний розподіл країн, проти яких на сьогодні діють міжнародні санкційні режими, запроваджені Організацією Об'єднаних Націй, Європейським Союзом, Сполученими Штатами Америки та іншими державами. Найбільшу кількість обмежувальних заходів введено проти Російської Федерації, Білорусі, Ірану, Північної Кореї, Сирії та М'янми.

У контексті аналізу санкційної політики слід також враховувати ключові міжнародні механізми контролю та координації. Санкції охоплюють різні типи обмежень – фінансові, торговельні, дипломатичні, ембарго на постачання зброї, а також обмеження на пересування та морські перевезення. Як видно з карти на рис. 2.3, санкційні режими концентруються переважно у зонах політичної нестабільності або збройних конфліктів – на Близькому Сході, в Африці та Східній Азії.

Особливістю сучасної санкційної політики є її комплексність і багаторівневність: заходи можуть запроваджуватися одночасно на міжнародному (ООН), регіональному (ЄС, ОБСЄ) та національному рівнях (США, Канада, Велика Британія тощо). Це підвищує узгодженість дій міжнародної спільноти, однак водночас створює ризики дублювання або нерівномірності санкційного впливу.

Таким чином, рисунок наочно демонструє глобальний масштаб і системний характер застосування економічних санкцій як інструменту геоекономічного впливу у сучасному світі.

Для оцінки впливу санкційної політики на зовнішньоекономічну діяльність було використано економіко-статистичний аналіз на основі вибірки ключових макроекономічних показників за 2020–2024 роки, зокрема:

- валовий внутрішній продукт (ВВП), млрд. доларів США;
- обсяги експорту та імпорту;
- прямі іноземні інвестиції (ПІІ);
- рівень інфляції, %.

Вибіркову групу було сформовано з п'яти країн: США, ЄС (разом), Велика Британія – як основні ініціатори санкцій, Росія, Іран – як основні реципієнти. Джерелами даних були «Перспективи світової економіки» МВФ (2025), відкриті дані Світового банку, Євростат, «Економічні перспективи ОЕСР» та національні статистичні служби.

Таблиця 2.4 – Динаміка ВВП країн-ініціаторів санкційної політики

Показник	Рік					Середнє зростання, %
	2020	2021	2022	2023	2024	
ВВП США, трлн. дол.	21,35	23,68	26,01	27,72	29,18	+8,1
Експорт США, трлн. дол.	2,17	2,58	3,06	3,09	3,23	+10,7
Прямі іноземні інвестиції США, млрд. дол.	137,1	477,9	416,9	361,9	297,1	+51,2
ВВП ЄС, трлн. дол.	15,51	17,5	17,0	18,6	19,42	+5,9
Експорт ЄС, трлн. дол.	7,13	8,7	9,42	9,65	9,74	+8,4
Прямі іноземні інвестиції ЄС, млрд. дол.	179,1	685,7	238,6	-260,0	295,0	-51,2
ВВП Великої Британії, трлн. дол.	2,7	3,14	3,11	3,37	3,64	+7,9
Експорт Великої Британії, трлн. дол.	0,80	0,92	1,04	1,07	1,12	+8,9
Прямі іноземні інвестиції Великої Британії, млрд. дол.	157,2	5,1	44,9	13,8	3,5	+134,9

Джерело: складено на основі [83, 84, 85]

Аналіз табл. 2.4 показує, що, незважаючи на посилення санкцій проти Російської Федерації, економіки країн-ініціаторів демонструють відносну

стійкість. Зростання ВВП становить у середньому 7% на рік, що свідчить про успішну адаптацію шляхом:

- диверсифікації енергопостачання;
- державної підтримки бізнесу та технологічної переорієнтації;
- активізації внутрішніх ринків.

Європейський Союз у 2022–2023 роках скоротив імпорт російського газу зі 155 млрд м³ до менш ніж 45 млрд м³ (-71%), замінивши його поставками з Норвегії, США та Катару. Це зменшило енергетичну залежність, але призвело до зростання витрат домогосподарств на 28% у 2022 році.

Таким чином, політика санкцій мала скорочувальний ефект у короткостроковій перспективі, але в середньостроковій – стимулювала енергетичну автономію та інноваційний розвиток.

Таблиця 2.5 – Динаміка макроекономічних показників РФ

Показник	Рік					Середнє зростання, %
	2020	2021	2022	2023	2024	
ВВП, трлн. дол.	1,49	1,83	2,29	2,07	2,17	+10,8
Експорт товарів та послуг, млрд. дол.	381,07	548,8	635,24	465,94	476,43	+8,8
Імпорт товарів та послуг, млрд. дол.	237,0	293,0	170,0	230,0	270,0	+8,6
Прямі іноземні інвестиції, млрд. дол.	9,48	40,45	-39,8	-10,05	-8,1	+8,5
Інфляція, %	3,38	6,69	15,53	5,9	8,5	-

Джерело: складено на основі [83, 84, 85]

Проаналізувавши дані з табл. 2.5 можна сказати, що після запровадження санкцій у 2022 р. Російська Федерація зазнала зменшення обсягу імпорту та прямих іноземних інвестицій, а також зменшення ВВП та експорту у 2023 р. Проте у 2023-2025 роках економіка країни-агресора почала стабілізуватися, частково через такі фактори:

- переорієнтація експорту на Китай, Індію та Туреччину;
- розвиток паралельного імпорту;
- державний контроль над капіталом.

Однак структурні проблеми РФ посилюються: відбувається технологічний спад, дефіцит комплектуючих, відтік мізків та втрата доступу до світових ринків капіталу.

Таблиця 2.6 – Динаміка макроекономічних показників Ірану

Показник	Рік					Середнє зростання, %
	2020	2021	2022	2023	2024	
ВВП, млрд. дол.	262,19	383,44	394,36	404,63	436,91	+14,9
Експорт товарів та послуг, млрд. дол.	50,93	87,57	105,75	97,92	100,03	+21,8
Прямі іноземні інвестиції, млрд. дол.	1,3	1,4	1,5	1,4	1,4	+2,0
Інфляція, %	30,6	43,4	43,5	44,6	32,5	-

Джерело: складено на основі [83, 84, 85]

Економіка Ірану демонструє помірну адаптацію до тривалих санкцій. Зростання експорту завдяки тіньовим нафтовим поставкам компенсує частину втрат від ізоляції. Проте висока інфляція (30–45 %) і низький приплив ПІІ залишаються ключовими обмеженнями розвитку.

Таблиця 2.7 – Порівняльний аналіз результатів

Країна/регіон	Зміна ВВП, %	Зміна експорту, %	Зміна ПІ, %
США	+8,1	+10,7	+51,2
ЄС	+5,9	+8,4	-51,2
Велика Британія	+7,9	+8,9	+134,9
Росія	+10,8	+8,8	+8,5
Іран	+14,9	+21,8	+2,0

Джерело: складено на основі [83, 84, 85]

Аналіз середніх темпів зміни макроекономічних показників показує, що вплив санкційної політики є асиметричним для країн-ініціаторів та країн-реципієнтів. Серед країн-ініціаторів (США, ЄС, Велика Британія) спостерігається помірне зростання ВВП на рівні +6-8%, що підтверджує їхню здатність адаптуватися до геоекономічних викликів шляхом диверсифікації енергетики, технологічної модернізації та підтримки внутрішнього попиту.

Зміни експорту в цих країнах також мають позитивну динаміку (+8-11%), що свідчить про успішне переналаштування зовнішньоекономічних зв'язків. Водночас показник прямих іноземних інвестицій демонструє контрастні тенденції: у США він зріс на 51,2%, в ЄС спостерігається спад на 51,2%, тоді як у Великій Британії спостерігалось значне зростання (+134,9%), що свідчить про відновлення інвестиційної привабливості після періоду нестабільності, пов'язаної з Brexit.

Країни-реципієнти (Росія та Іран) характеризуються вищим номінальним зростанням ВВП (+10,8% та +14,9%), але це зростання має переважно компенсаційний характер, зумовлений адаптацією до зовнішнього тиску, інфляційних процесів та переорієнтації торгівлі. Незважаючи на деяке зростання експорту, обсяг прямих іноземних інвестицій у ці країни

залишається незначним (у межах +2-8%), що підтверджує їхню економічну ізоляцію та зниження довіри іноземних інвесторів.

На сьогоднішній день набуває важливості поступовий перехід до практики цільових санкцій пов'язаний із негативним досвідом застосування всеохоплюючих санкцій, від яких страждало все населення підсанкційних країн – за винятком саме тих, хто ніс відповідальність за агресивні чи деструктивні дії. Всеохоплюючі санкції, що у першій половині ХХ ст. вважалися своєрідним «еквівалентом війни» та засобом підтримання міжнародного права, мали значні гуманітарні наслідки, виявилися надмірно негнучкими й характеризують переважно практику минулого століття. Натомість сучасна тенденція полягає у застосуванні більш вибіркового і сфокусованих заходів економічного та політичного тиску.

Цільові санкції зменшують негативний вплив на населення, чітко розмежовуючи відповідальних політичних акторів і суспільство, та вводяться переважно проти урядових структур або впливових груп. Вони можуть мати різний масштаб – від обмежень для конкретних осіб до заборон у ключових секторах економіки. Такі секторальні санкції за своїми наслідками часто наближаються до всеохоплюючих, оскільки впливають на широкий спектр соціально-економічних відносин і добробут усього населення.

Особливо показовою у цьому контексті є санкційна практика Сполучених Штатів Америки, де сформувалася розгалужена система правових та адміністративних механізмів обмежувального впливу. На сьогодні можна виокремити чотири основні типи санкцій США

Таблиця 2.8 – Чотири основні типи санкцій США

Тип санкцій	Характеристика	Приклади застосування
Всеохоплюючі санкції	Широкі економічні та фінансові обмеження, запроваджені проти держави, уряду та громадян.	Куба, Іран, Судан, Сирія, Крим.

Продовження табл. 2.8

Санкції, спрямовані проти конкретної країни або режиму	Не накладаються на всю державу, а стосуються окремих осіб або урядовців, причетних до насильницьких дій, порушень прав людини чи інших дестабілізуючих факторів.	У випадку з Росією застосовується гібридний режим таких санкцій.
Санкції, спрямовані проти конкретної діяльності або пов'язані з певними питаннями	Обмеження накладаються на фізичних або юридичних осіб через конкретні причини – підтримку тероризму, розповсюдження зброї масового ураження, участь у незаконному обігу наркотиків, порушення прав людини тощо.	Транснаціональні кримінальні угруповання, терористичні мережі.
Вторинні санкції	Передбачають обмеження для осіб або компаній, які не є громадянами США, але взаємодіють із підсанкційними суб'єктами.	Іран, Росія (окремі сектори), Сирія (в обмеженому вигляді).

Джерело: сформовано автором

Таким чином, система санкцій США є багаторівневою та гнучкою, що дозволяє застосовувати інструменти економічного тиску залежно від геополітичного контексту, характеру порушень і стратегічних інтересів держави. Водночас ефективність таких заходів залишається предметом активних наукових і політичних дискусій, зокрема щодо співвідношення між їхнім впливом та гуманітарними наслідками.

У ширшому геоекономічному контексті санкційна політика формує нову архітектуру міжнародних економічних відносин, змінюючи траєкторії торговельних потоків, структуру енергетичних ринків та характер глобальної конкуренції. Для країн-реципієнтів характерним є перехід до режиму вимушеної економічної адаптації, що включає активізацію імпортозаміщення, посилення державного втручання у стратегічні сектори та переорієнтацію зовнішньоторговельних зв'язків на альтернативні ринки, переважно в Азії та Африці [14; 21; 29]. Проте така трансформація супроводжується технологічним відставанням, підвищенням виробничих витрат і втратою доступу до сучасних фінансових інструментів, що обмежує можливості довгострокового розвитку [8; 37].

Для країн-ініціаторів санкцій ключовим фактором є зміна стратегічних підходів до забезпечення економічної безпеки. Упродовж останнього десятиліття ЄС, США та Велика Британія активно формують політику «економічної стійкості», спрямовану на скорочення залежності від автократичних режимів, розвиток критичних технологій, диверсифікацію енергетичних ресурсів та посилення координації в межах трансатлантичного партнерства [3; 16; 42]. Запровадження санкцій виступає каталізатором модернізації виробничих ланцюжків, зростання внутрішніх інвестицій у високотехнологічні сектори та розширення національних інструментів підтримки підприємництва [5; 33; 46].

Санкційні режими також посилюють роль наднаціональних інституцій, які забезпечують координацію та контроль за виконанням обмежувальних заходів. Механізми ООН, ЄС та інших міжнародних форматів сприяють підвищенню прозорості санкційних процесів, уніфікації процедур перевірки та запобіганню обходу обмежень через треті країни [24; 30; 41]. Водночас у глобальній економічній системі посилюється конкуренція між інтеграційними блоками, де санкції стають одним із інструментів геоекономічного стримування і водночас формування нових регіональних зон впливу [23; 49]. Важливим системним наслідком санкцій є трансформація міжнародних фінансових потоків. Країни-реципієнти стикаються з обмеженням доступу до світових фінансових ринків, скороченням можливостей кредитування, зниженням кредитного рейтингу та підвищенням вартості капіталу [18; 35]. У свою чергу держави-ініціатори активізують розвиток альтернативних фінансових інструментів, розширюють співпрацю в рамках SWIFT, FATF та інших регуляторних механізмів, що зміцнює їхню позицію у міжнародних фінансових потоках [40; 52].

Таким чином, санкційна політика стає однією з ключових форм прояву геоекономічної конкуренції у XXI столітті. Вона формує нові правила функціонування світових ринків, посилює значення економічної безпеки та

стратегічної автономії, а також визначає перспективи розвитку як країн-ініціаторів, так і країн-реципієнтів у глобальному економічному середовищі. Розуміння асиметрії впливу санкцій та механізмів економічної адаптації є необхідним для формування ефективних національних стратегій та для оцінювання результативності санкцій як інструменту сучасної геоекономічної політики [29; 53; 59].

2.3. Діагностика ефективності реалізації інструментів геоекономічного впливу санкцій

Сучасна система міжнародних відносин характеризується високим рівнем взаємозалежності між державами, що зумовлює пошук нових, невійськових засобів тиску у випадках порушення норм міжнародного права. Одним із таких засобів є економічні санкції – універсальний інструмент геоекономічного впливу, що використовується державами та міжнародними організаціями для примушування країни-реципієнта змінити політичний курс, обмежити її військові можливості або відновити міжнародну стабільність.

Ефективність санкцій як інструменту впливу безпосередньо залежить від правильного визначення мети, балансу інтересів країн-ініціаторів, характеру санкційного режиму та ступеня координації міжнародних зусиль. Як свідчить практика, санкції стають дієвими лише тоді, коли вони мають чітко окреслені цілі, продумані механізми реалізації та супроводжуються політичною підтримкою на глобальному рівні.

Згідно з дослідженнями Міжнародного центру перспективних досліджень, санкції можна розглядати як елемент геоекономічного впливу, що поєднує політичні, фінансові та торговельно-економічні засоби. Вони виступають своєрідним “мостом між війною та дипломатією”, дозволяючи здійснювати тиск без застосування збройної сили. Проте на практиці їхня ефективність є неоднозначною.

Досвід останніх десятиліть показує, що лише у 25-30 % випадків санкційна політика призводила до зміни поведінки держави-порушника. Частіше санкції виконували стримувальну або символічну функцію, демонструючи політичну єдність міжнародної спільноти, ніж реальний примус до змін. Наприклад, антиросійські санкції, запроваджені після окупації Криму, не зупинили агресивних дій російської федерації, проте значно обмежили її фінансові можливості, спричинили технологічну ізоляцію та зниження інвестиційної привабливості.

Ефективність санкцій не є абсолютною величиною – вона залежить від низки чинників: масштабів економіки цільової держави, рівня її інтегрованості у світові ринки, наявності альтернативних партнерів та внутрішньої стійкості політичного режиму. Для великих авторитарних економік, таких як Росія чи Іран, санкційний тиск часто стає стимулом до імпортозаміщення, пошуку нових союзників і зміцнення контролю держави над економікою.

Водночас аналіз антиросійських санкцій 2014-2024 рр. свідчить, що, попри адаптаційні механізми, негативні наслідки для російської економіки є суттєвими. За оцінками експертів, за період дії санкцій:

- номінальний ВВП Росії скоротився на 25-30 % у доларовому еквіваленті;
- обсяг іноземних інвестицій зменшився більш ніж удвічі;
- рубль зазнав девальвації майже на 50 %;
- понад 40 % високотехнологічних підприємств втратили доступ до західних комплектуючих.

Однак одночасно санкції мають зворотний геоекономічний ефект для країн, що їх запроваджують. ЄС і США зіткнулися з підвищенням цін на енергоносії, скороченням експорту в країни СНД, необхідністю фінансування програм підтримки власних галузей. Проте в довгостроковому періоді ці виклики стимулювали розвиток альтернативної енергетики, переорієнтацію

торгівлі на безпечніші ринки та формування більш стійкої економічної архітектури.

У таблиці 2.9 наведено основні критерії оцінювання ефективності реалізації санкційного впливу у сучасній геоекономічній системі.

Таблиця 2.9 – Критерії оцінювання ефективності санкційної політики

Критерій оцінювання ефективності	Прояв у практиці санкційної політики	Рівень ефективності
Економічний ефект	Зниження ВВП, інфляційний тиск, скорочення експорту та імпорту	Високий у короткостроковій перспективі
Фінансовий вплив	Блокування активів, обмеження доступу до кредитів і валютних ринків	Середній
Політичний ефект	Послаблення позицій правлячого режиму, зниження міжнародної легітимності	Обмежений
Соціальний вплив	Погіршення рівня життя населення, посилення внутрішнього невдоволення	Варіативний
Гуманітарні наслідки	Виникнення кризових явищ у сфері охорони здоров'я, енергетики, продовольства	Негативний
Глобальний ефект	Переформатування міжнародних економічних відносин, зміцнення єдності демократичних держав	Високий

Джерело: сформовано автором

Для визначення ефективності санкційної політики держав у світовій економіці було використано комплексний підхід, що поєднує кількісні та якісні показники.

Ключовим критерієм є ступінь досягнення політичних та економічних цілей при мінімізації негативних наслідків для країн-ініціаторів.

Інтегрований показник ефективності санкцій (ІПЕС) визначається за формулою:

$$\text{ІПЕС} = (\Delta \text{ВВП}_{\text{цілі}} / \Delta \text{ВВП}_{\text{ініціатора}}) * K_{\text{результ}}$$

(3.1)

де, $\Delta \text{ВВП}_{\text{ціль}}$ – середнє зниження ВВП цільової країни після введення санкцій, у %; $\Delta \text{ВВП}_{\text{ініціатора}}$ – середнє зниження ВВП країни-ініціатора, у %; $K_{\text{результ}}$ – коефіцієнт досягнення політичних цілей (0-1), який відображає часткову чи повну реалізацію мети санкцій.

Для показника створено шкалу:

Таблиця 2.10 – Шкала для інтерпретації ІПЕС

ІПЕС	Рівень ефективності	Характеристика
>2,0	Висока	Санкції досягають цілей з мінімальними втратами ініціаторів
1,0-2,0	Середня	Часткове досягнення цілей, помірний економічний ефект
0,5-1,0	Низька	Обмежені результати, втрати для ініціаторів
<0,5	Неефективна	Санкції не досягають мети або мають зворотний ефект

Джерело: складено автором

Проаналізуємо інтегральний показник ефективності санкцій на прикладі США, ЄС, РФ та Ірану

Таблиця 2.11 – Вихідні дані для розрахунку ІПЕС за 2020-2024 рр.

Країна-ініціатор / ціль санкцій	$\Delta \text{ВВП}$ цільової країни, %	$\Delta \text{ВВП}$ ініціатора, %	$K_{\text{результ}}$	ІПЕС
США – РФ	-8,3	-0,4	0,8	16,6

Продовження табл. 2.11

ЄС – РФ	-8,3	-0,7	0,7	8,3
США – Іран	-2,1	-0,4	0,6	3,1
Середній ПЕС	-	-	-	9,3

Джерело: складено на основі [83, 84, 85]

Отримані результати свідчать, що середній рівень ефективності санкцій у глобальній економіці є середньо-високим (ПЕС $\approx$ 9,3). Найбільш результативними є цільові санкції США та ЄС проти РФ, які спричинили суттєве падіння ВВП при мінімальному впливі на економіку ініціатора.

Отже, санкції виступають ключовим механізмом геоекономічного регулювання, що дозволяє країнам-ініціаторам впливати на міжнародну поведінку порушників без прямого військового втручання. Їхня ефективність визначається не стільки масштабом економічних обмежень, скільки рівнем стратегічної узгодженості дій усіх учасників глобальної санкційної коаліції

Діагностика ефективності інструментів геоекономічного впливу санкцій передбачає системний аналіз їх результативності, ступеня досягнення поставлених політичних та економічних цілей, а також визначення побічних наслідків для країн-ініціаторів і країн-реципієнтів. Ефективність санкційного впливу оцінюється за поєднанням кількісних і якісних індикаторів, серед яких ключове місце займають динаміка макроекономічних показників, стійкість фінансової системи, зміна структури зовнішньої торгівлі, трансформація інституційного середовища та рівень міжнародної кооперації.

На макрорівні дієвість санкцій простежується через зміни у темпах економічного зростання, інфляційних процесах, інвестиційній активності та загальному рівні економічної стабільності. Санкції здатні спричиняти значне зниження ВВП, падіння промислового виробництва, скорочення експорту та

зростання бюджетних витрат на підтримку стратегічних секторів. Паралельно з цим відбувається погіршення ділового клімату, зниження кредитного рейтингу та посилення фінансових ризиків. Такі зміни виступають прямими індикаторами економічного тиску, що дозволяють оцінити ступінь залежності країни-реципієнта від міжнародних ринків та зовнішніх технологічних ресурсів.

Водночас санкції мають і структурний ефект, який проявляється у зміні виробничих ланцюгів, переорієнтації торговельних потоків та трансформації галузевих пріоритетів. Ефективність санкційного впливу виявляється у здатності обмежити доступ до критично важливих товарів і технологій, що стримує модернізаційні процеси в країні-мішені. Аналіз структури імпорту та експорту дозволяє визначити рівень вразливості економіки та масштаби обходу санкцій через треті країни. Поширеною є практика застосування «дзеркальних» статистичних оцінок, які дають можливість встановити реальний рівень торговельної активності між країнами-реципієнтами та їх партнерами.

Іншою групою індикаторів є параметри фінансової системи, які демонструють, наскільки ефективно санкції обмежують доступ країни до міжнародних ринків капіталу. До них належать зміни обсягу іноземних інвестицій, руху портфельного капіталу, міжнародних резервів, валютних курсів та вартості зовнішніх запозичень. Санкції, спрямовані на фінансовий сектор, часто характеризуються високою результативністю, оскільки швидко впливають на ліквідність банківської системи, можливості зовнішнього фінансування та здатність держави виконувати боргові зобов'язання.

На мікроекономічному рівні ефективність санкцій оцінюється через зміни у діяльності окремих компаній і секторів, що стикаються з обмеженнями на імпорт обладнання, матеріалів, технологій та програмного забезпечення. Діагностика передбачає аналіз витрат, продуктивності, цінової динаміки та конкурентоспроможності підприємств, які опинилися під

прямими або вторинними санкціями. Особливу увагу приділяють галузям з високою технологічною залежністю, де санкційні інструменти здатні призводити до істотної деградації виробничих можливостей.

Окремим елементом оцінки є соціально-економічні наслідки санкційної політики. Погіршення реальних доходів населення, зростання безробіття, підвищення рівня бідності та зниження соціальних стандартів є важливими індикаторами масштабності впливу санкцій. Однак соціальні ефекти не завжди прямо пов'язані з санкціями і часто посилюються внутрішньою політикою держави-реципієнта, що ускладнює оцінювання їхнього реального внеску у загальний економічний спад.

Важливим напрямом оцінки ефективності є оцінювання геополітичного ефекту санкцій. Ефективність економічного тиску значною мірою залежить від єдності коаліції країн-ініціаторів, здатності забезпечити контроль за дотриманням обмежень та мінімізувати можливості їх обходу. Ступінь міжнародної консолідації, узгодженість санкційних пакетів, наявність механізмів моніторингу та санкціонування порушників прямо впливають на результативність політики економічного впливу.

Таким чином, узагальнюючи результати аналізу, можна констатувати, що ефективна санкційна політика для держав потребує подальшого вдосконалення з урахуванням сучасних геоекономічних викликів. Серед пріоритетів слід виділити посилення міждержавної координації у рамках міжнародних коаліцій, розвиток методів цифрового моніторингу санкційних режимів, підвищення точності визначення суб'єктів обмежень та своєчасне реагування на адаптаційні дії держав-реципієнтів. Крім того, важливим є вдосконалення внутрішніх механізмів контролю та прогнозування економічних наслідків санкцій для національної економіки, що дозволить мінімізувати негативні побічні ефекти для українських підприємств і громадян.

Висновки до розділу 2

Санкційна політика сучасних держав постає як багатовимірний інструмент геоекономічного впливу, що поєднує економічні, фінансові, технологічні та політичні механізми тиску і дозволяє реалізовувати стратегічні національні інтереси без застосування військової сили. Сучасний санкційний режим, як показує аналіз, формує нову архітектуру глобальної економічної безпеки, у якій дедалі важливішими стають питання контролю за критичними технологіями, фінансовими потоками, логістичними ланцюгами та транснаціональними мережами впливу. Зростає роль міжнародної кооперації, адже саме узгоджені санкційні пакети демонструють найвищий рівень результативності та мають найбільш прогнозований ефект у глобальному економічному середовищі.

Методичні підходи до оцінювання ефективності санкцій, розглянуті у розділі, охоплюють індикаторний, економіко-статистичний, порівняльний, експертно-аналітичний та комплексний інтегральний підходи. Їх застосування забезпечує багаторівневу діагностику – від макроекономічних змін до секторальних і соціальних трансформацій, що дозволяє виявити як безпосередні, так і опосередковані наслідки санкційного тиску. Використання комбінованих методик дає можливість формувати комплексні індекси ефективності, які спрощують міждержавні порівняння санкційних режимів і забезпечують більш точну оцінку динаміки економічної стійкості держав-реципієнтів.

Порівняльна оцінка показала, що санкції мають асиметричний вплив на держави-реципієнти та держави-ініціатори. Країни-реципієнти зазнають різкого скорочення зовнішньоторговельних потоків, зменшення доступу до міжнародних фінансових ринків, падіння інвестиційної активності, технологічної деградації, посилення інфляційних та соціальних ризиків. У свою чергу країни-ініціатори, попри наявність певних витрат для бізнесу та окремих секторів, здебільшого здатні компенсувати негативні ефекти завдяки

внутрішнім ринковим механізмам, державній підтримці та вигодам від перерозподілу частки на глобальних ринках. Особливо високу ефективність демонструють фінансові, технологічні та індивідуально таргетовані санкції, які ускладнюють доступ до ключових ресурсів держави-мішені та підривають її довгостроковий економічний потенціал.

У контексті України санкційна політика та системи санкційного контролю відіграють стратегічну роль. Вони сприяють зміцненню національної економічної безпеки, інтеграції у європейський та глобальний економічний простір, а також формуванню адаптивної моделі розвитку в умовах тривалих зовнішніх викликів. Країна виступає не лише реципієнтом, але й активним учасником міжнародних санкційних коаліцій, що підвищує її суб'єктність у світовій політиці та створює додаткові можливості для модернізації економічних інституцій.

Отже, проведений аналіз засвідчив, що результативність сучасних санкцій визначається не лише їх масштабом, а насамперед рівнем координації між країнами-ініціаторами, здатністю забезпечити належний контроль за їх дотриманням та ефективним моніторингом економічних процесів у країні-реципієнті. Системна оцінка санкцій, розроблення методик прогнозування їх довгострокових наслідків і удосконалення державних інструментів санкційного контролю створюють основу для формування збалансованої геоекономічної стратегії України, спрямованої на мінімізацію ризиків, посилення економічної стійкості та максимізацію національних інтересів у глобальному середовищі.

Санкційна політика сучасних держав є складним інструментом геоекономічного впливу, що поєднує економічні, політичні та соціальні механізми тиску, дозволяючи реалізовувати національні інтереси без прямого військового втручання та формуючи нову архітектуру глобальної економічної безпеки. Методичні підходи до оцінювання ефективності санкцій, що включають кількісні, індикаторні та експертно-аналітичні

методи, забезпечують комплексний аналіз їхнього впливу на макроекономічні показники, секторальні структури та політичну поведінку держав-реципієнтів. Використання комбінованих методик дозволяє формувати інтегральні індекси ефективності санкцій, що полегшує порівняння різних санкційних режимів та оцінку їх результативності.

Порівняльний аналіз економічних наслідків санкцій для країн-ініціаторів і країн-реципієнтів демонструє значну асиметричність впливу: держави-реципієнти зазнають суттєвих втрат у зовнішній торгівлі, інвестиційній активності, фінансових потоках, технологічному розвитку та соціально-економічній сфері, тоді як наслідки для ініціаторів санкцій переважно помірні та компенсуються внутрішніми політичними і економічними механізмами підтримки. Найефективнішими визнані фінансові та технологічні санкції, особливо за підтримки міжнародної коаліції, тоді як односторонні або ізольовані санкції рідко забезпечують політичні поступки і можуть завдавати шкоди обом сторонам. Для України застосування санкційного контролю має стратегічне значення, оскільки сприяє інтеграції у європейський і світовий економічний простір, підвищенню національної безпеки та формуванню адаптивної геоекономічної моделі держави в умовах воєнного часу.

Перспективним напрямом є також інтеграція санкційної політики з іншими інструментами державного регулювання, зокрема податково-фінансовими та інвестиційними, що сприятиме максимізації національних інтересів, підвищенню економічної стійкості та зміцненню позицій України у глобальній економічній та політичній системі. Реалізація таких стратегічних заходів створює основу для формування адаптивної, прогнозованої та високоефективної моделі геоекономічного впливу, здатної реагувати на динамічні виклики міжнародного середовища та забезпечувати довгострокову безпеку і розвиток держави.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ

3.1. Обґрунтування рекомендацій щодо підвищення результативності санкційної політики та її адаптації до сучасних геоекономічних умов

Сучасна система санкційної політики характеризується високим рівнем фрагментації, політичною мотивацією рішень та відсутністю ефективного механізму координації між державами-ініціаторами. Аналіз результатів її реалізації у 2020-2024 роках показав, що, незважаючи на значний економічний тиск на країни-реципієнти, очікувані стратегічні ефекти: зміна політичного курсу, скорочення фінансування агресивних дій тощо, досягаються повільно. Це зумовлює необхідність удосконалення інструментарію санкційної політики з урахуванням нових геоекономічних реалій.

Для підвищення ефективності санкційної політики доцільно впровадити такі рекомендації:

- створення єдиного координаційного центру санкційної політики. Доцільно сформувати наднаціональну інституцію, наприклад, Міжнародний координаційний комітет санкційної політики, яка забезпечить узгодженість рішень між країнами-ініціаторами, об'єднання списків санкційних суб'єктів та моніторинг ефективності їх застосування. Такий підхід мінімізує політичні розбіжності та посилить синергію геоекономічного впливу;
- впровадження цифрових технологій для моніторингу санкцій. Рекомендується створити єдиний блокчейн-реєстр санкцій, який забезпечить прозорість контролю за дотриманням обмежень, запобігатиме обходу санкцій через треті країни та дозволить аналітично відстежувати економічні зв'язки між санкційними суб'єктами;
- розробка Індексу ефективності санкцій. Індекс має оцінювати ефективність санкцій за кількома критеріями: зниження ВВП країни-

реципієнта, скорочення експорту критично важливих товарів, рівень технологічної ізоляції, фінансові втрати та соціальні наслідки. Впровадження SEI дозволить стандартизувати оцінку санкційної політики та прогнозувати її геоекономічний ефект;

- посилення енергетичної автономії країн-ініціаторів. В умовах глобальної енергетичної турбулентності стратегічним напрямком має бути інвестування у відновлювані джерела енергії, розвиток інфраструктури ЗПГ та диверсифікація поставок. Це забезпечить зменшення залежності від держав-реципієнтів та підвищить стійкість до контрсанкцій;

- впровадження адаптивної моделі санкцій. Доцільно запровадити гнучкий механізм зміни інтенсивності санкцій залежно від реакції держави-цілі. Така модель базується на принципі «зворотного зв'язку від санкцій»: при позитивних сигналах – часткове пом'якшення, при агресивній поведінці – автоматичне посилення тиску.

У сукупності ці рекомендації формують методологічну основу нової парадигми санкційної політики, зосередженої на довгостроковій стабільності, економічній безпеці та інноваційному контролі над геоекономічними потоками.

З моменту початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України економічні обмеження стали ключовим інструментом міжнародного впливу, покликаним зменшити економічну, технологічну та військово-промислову спроможність держави-агресора. При цьому аналіз застосованих санкцій засвідчує неоднорідність їхнього результату: з одного боку, окремі секторальні обмеження призвели до масштабних втрат бюджету РФ, тоді як інші механізми виявилися частково неефективними через адаптаційні дії Росії, системні прогалини експортного контролю та відмінності в санкційній політиці держав-союзників.

Викладені в документі «Санкційний To-Do-List» рекомендації українського громадянського сектору виконують роль комплексного

аналітичного базису для формування сучасних підходів до удосконалення санкційного механізму. Серед ключових проблем, які вимагають системного реагування, слід виділити:

- наявність альтернативних логістичних шляхів постачання до РФ технологій, обладнання та мінеральної сировини;
- формування «тіньового флоту» з перевезення нафти й СПГ;
- слабкість контролю над реекспортом критичних товарів через треті країни;
- асинхронність санкційних режимів у країнах санкційної коаліції;
- активну технологічну взаємодію РФ і KNR, яка нівелює значну частину обмежень;
- відсутність належних механізмів примусової конфіскації активів та недостатню ефективність персональних санкцій.

У цих умовах формування оновлених підходів до санкційної політики має базуватися на комплексному баченні – від обмеження критичних ресурсів до глибокої модернізації інституційної та правової інфраструктури санкційних механізмів.

Одним із ключових каналів підтримання військово-промислового потенціалу РФ є доступ до критичних мінерально-сировинних матеріалів. Росія, незважаючи на наявність значних власних родовищ, залишається залежною від імпорту ресурсів високої чистоти, зокрема хрому, літію, вольфраму, сурми тощо. Зафіксовано, що хром, критично важливий для виробництва артилерійських стволів, імпортується РФ переважно з Казахстану та ПАР, використовуючи транзитні хаби у країнах ЄС.

Геоекономічні тенденції свідчать, що саме дефіцитні ресурси стають інструментами впливу у сучасному світі. У зв'язку з цим пропонується:

1. розширити СНРЛ-списки (Common High Priority List), включивши всі форми стратегічних мінералів – від руд до кінцевих продуктів;

2. запровадити санкції проти добувних і переробних підприємств, які забезпечують РФ критичною сировиною;
3. блокувати доступ Росії до технологій добування та збагачення стратегічних матеріалів;
4. посилити дипломатичний тиск на країни Глобального Півдня, що використовуються РФ як альтернативні постачальники.

Цей вектор санкційної політики дозволяє чинити довгостроковий ефект: дефіцит критичних металів унеможлиблює модернізацію військової техніки, сповільнює виробництво ракет і снарядів та зменшує стійкість ВПК.

За даними документу, попри санкції, у російських ракетах і безпілотноках 2022-2024 років виявлено мікроелектроніку, виготовлену на заводах компаній із США, Нідерландів, Німеччини та інших країн Заходу. Основний канал постачання – Китай, через який до РФ надходить до 80-90% ЧПК-верстатів і 70-80% мікроелектроніки.

Факти вказують на те, що Росія активно використовує асиметрію глобальних ланцюгів поставок та відсутність санкцій проти китайських експортерів високотехнологічного обладнання.

Для зменшення технологічної спроможності РФ необхідно:

- впровадити обов’язкове зазначення HS-кодів у SWIFT-повідомленнях, що унеможливить приховування товарів подвійного призначення;
- запровадити квотування експорту технологічного обладнання до держав-транзитерів;
- посилити вимоги до комплаєнсу західних виробників, розширивши перевірки кінцевих користувачів;
- використовувати алгоритми автоматизованого онлайн-аналізу для виявлення аномальних поставок;
- ввести вторинні санкції проти китайських компаній, які постачають РФ технології подвійного призначення.

Ці заходи спрямовані на руйнування адаптивних схем РФ та скорочення можливостей для виробництва високоточного озброєння. РФ створила так званий "тіньовий флот", який перевозить близько 90% сирової нафти, обходячи західні обмеження. Окремі судна використовують зміну прапорів, фіктивні суднові журнали, вимкнення AIS-трекерів та схеми ship-to-ship transfer. У To-Do-List визначено низку слабких місць у контролі за нафтовими потоками, зокрема відсутність санкцій щодо екіпажів, судновласників і морських брокерів. Пропонується:

- ввести прямі санкції проти тіньового флоту та його інфраструктури, включаючи портових операторів;
- розширити обмеження на арктичні проєкти РФ, які є стратегічними для її енергетичної експансії;
- встановити адміністративні бар'єри та додаткові мита на нафтопродукти, виготовлені з російської нафти без дотримання price cap;
- обмежити навігацію РФ через Північний морський шлях шляхом міжнародно-правового режиму контролю;
- заборонити постачання технологій для видобутку та транспортування СПГ.

Енергетичні санкції мають не лише економічний, а й геополітичний ефект, адже зменшення доходів від енергоекспорту підриває внутрішню стійкість російської економіки та фінансування війни.

Наявні персональні санкції охоплюють не всіх ключових бенефіціарів російської військово-промислової та сировинної економіки. Приклад олігарха В. Лісіна, власника НЛМК, який досі не включений у санкційні списки, демонструє асиметрію у підходах різних держав.

Покращення персональних санкцій передбачає:

- введення санкцій проти працівників спецслужб, пропагандистів та військових розробників;
- конфіскацію активів (а не лише їх заморожування);

- синхронізацію санкційних списків між США, ЄС, Британією, Канадою, Японією та Австралією;
- вторинні санкції до компаній, які сприяють обходу обмежень.

Посилення персональних санкцій сприятиме підвищенню вартості репутаційних і матеріальних ризиків для еліт РФ.

Сучасні геоекономічні умови вимагають від санкційної політики переходу від статичного підходу до динамічної моделі, яка ґрунтується на постійному аналізі глобальних ринкових процесів.

До основних рекомендацій належить:

- створення централізованої системи моніторингу санкційних прогалин;
- формування бази даних ризикових експортерів та імпортерів;
- розширення повноважень правоохоронних та митних органів у сфері призупинення операцій;
- встановлення єдиних стандартів розгляду порушень;
- запровадження регулярних консультацій між державами коаліції та виробниками критичної продукції.

Системний моніторинг дозволить швидко реагувати на зміну стратегій обходу санкцій.

Розширення та модернізація санкційної політики потребує міждисциплінарного та багаторівневого підходу, який включає:

- ресурсну, технологічну та енергетичну ізоляцію РФ;
- підвищення якості міжнародної координації;
- інтеграцію інноваційних цифрових інструментів контролю;
- усунення прогалин у персональних та корпоративних санкціях;
- формування механізмів швидкої реакції на адаптаційні стратегії Росії.

Врахування цих чинників забезпечить створення більш стійкого, адаптивного та результативного санкційного режиму, здатного ефективно обмежувати економічні та військово-промислові спроможності держави-агресора й мінімізувати ризики для міжнародної безпеки.

Таким чином, адаптована й модернізована санкційна політика має ґрунтуватися на багаторівневому, міждисциплінарному та проактивному підході, що поєднує ресурсну, технологічну, енергетичну та фінансову ізоляцію РФ; посилення міжнародної координації; впровадження цифрових інструментів аналізу; удосконалення персональних і корпоративних санкцій; та створення системи швидкого реагування на нові адаптаційні стратегії держави-агресора. Реалізація цих заходів сприятиме побудові більш результативного, стійкого та адаптивного санкційного режиму, здатного ефективно знижувати економічні та військово-промислові можливості РФ і водночас зміцнювати міжнародну безпеку у довгостроковій перспективі.

3.2. Розробка механізму реалізації інструментарію геоекономічного впливу

У процесі розробки дієвого механізму реалізації інструментарію геоекономічного впливу доцільно враховувати сучасну еволюцію санкційної політики, зокрема трансформацію цього інструменту в руках провідних глобальних акторів. На прикладі санкційної практики США видно, що санкції давно перестали бути лише формальним політичним сигналом; сьогодні вони перетворилися на складну багаторівневу систему економічного тиску, яка поєднує всеохоплюючі, адресні, секторальні та вторинні механізми. Така система дозволяє варіювати силу та напрям впливу залежно від характеру міжнародної кризи, типу порушень або поведінки цільових суб'єктів. Отже, механізм геоекономічного впливу у XXI столітті формується як адаптивний та гнучкий комплекс заходів, що здатний поєднувати цільовість із масштабністю.

Всеохоплюючі санкції, які застосовуються у випадках потреби максимального політичного та економічного тиску, охоплюють більшість напрямів економічної діяльності держави-порушника. Вони призводять до глибокої ізоляції, суттєвого обмеження фінансових потоків, зниження

доступу до міжнародних технологій та ринків. Такі обмеження запроваджувалися проти Куби, Ірану, Судану, Сирії та Криму, і в багатьох випадках їхня дія зберігається десятиліттями. Однак досвід показує, що подібний підхід має значний недолік – страждає населення, а не політична еліта, що приймала рішення. Гуманітарна шкода, падіння рівня життя, зростання тіньових економічних схем і посилення авторитарних тенденцій спонукають до перегляду універсальності такого типу санкцій у сучасних умовах.

Саме тому ключова тенденція сучасної санкційної політики – це перехід до адресних, або «цільових» санкцій. Вони спрямовані на конкретні групи осіб, державних службовців, бізнес-структури, фінансові установи або органи влади, без створення надмірного тиску на загальне населення країни. Такий підхід передбачає більш чітке визначення відповідальності та концентрує тиск на тих суб'єктах, які безпосередньо ухвалюють рішення або сприяють агресивній політиці. Застосування цільових санкцій у випадку Росії демонструє ефективність комбінованого підходу: одночасно обмежуються активи та економічні можливості окремих політичних фігур і бізнес-груп, а також запроваджуються секторальні обмеження щодо фінансового сектору, енергетики, військово-промислового комплексу та високотехнологічного імпорту. Така гібридність дозволяє досягати глибшого системного ефекту.

Окремим елементом механізму геоекономічного впливу є санкції, спрямовані проти конкретних видів діяльності або пов'язані з певними проблемами – тероризмом, розповсюдженням зброї масового знищення, незаконним обігом наркотиків, діяльністю транснаціональних кримінальних угруповань, фінансуванню режимів, що порушують права людини, тощо. Такі санкції вибудовуються за логікою точкового впливу на визначені ланцюги фінансування або логістики, що дозволяє уникати надмірного економічного дисбалансу в країнах, де порушення здійснюють окремі групи, а не весь державний апарат. Вони можуть накладатися не лише на держави, а

й на приватні корпорації, фонди, організації та окремих фізичних осіб. Ця гнучкість робить санкції універсальним механізмом реагування в ситуаціях, коли традиційні дипломатичні або військові засоби є недостатніми або занадто ризикованими.

Ще одним важливим складником механізму геоекономічного впливу виступають вторинні санкції – інструмент, який дозволяє поширювати санкційний режим держави на суб'єктів, що перебувають поза її прямою юрисдикцією. Це означає, що обмеження накладаються на компанії та фізичних осіб інших країн, якщо вони ведуть діяльність, що допомагає підсанкційним режимам обходити обмеження. Вторинні санкції є одним із найпотужніших інструментів США, оскільки суттєво збільшують міжнародні ризики для будь-якого партнера держави, яка перебуває під санкційним тиском. Сьогодні такі обмеження застосовуються щодо Ірану, окремих секторів Росії та частково Сирії, що підсилює ефект міжнародної ізоляції та ускладнює можливості для економічного маневру порушників.

У цьому контексті розробка національного механізму реалізації інструментарію геоекономічного впливу потребує врахування комплексності зазначених підходів. Ефективна модель має включати можливість одночасного застосування різнорівневих інструментів – від точкових персональних обмежень до широкомасштабних секторальних заходів. Важливим є формування системи моніторингу зовнішньої економічної активності, аналізу вразливостей партнерських ланцюгів і забезпечення взаємодії з міжнародними санкційними режимами, щоб забезпечити синергію впливу. Поєднання точності, адресності та можливості масштабування дає змогу створити сучасний, адаптивний механізм впливу, який здатний реагувати на загрози без застосування воєнних інструментів і водночас підвищувати стійкість держави до зовнішнього тиску.

Для ефективної реалізації механізму геоекономічного впливу необхідно систематизувати всі доступні інструменти санкційного тиску та

класифікувати їх за типами, механізмами впливу, очікуваним ефектом і практичними прикладами застосування. Такий підхід дозволяє створити наочну схему, яка відображає комплексний характер сучасних санкцій, їхню взаємодію та потенційну результативність. Таблиця 3.1. узагальнює основні типи інструментів геоекономічного впливу, що застосовуються на міжнародній арені, демонструючи різні рівні охоплення, масштабування та адресності. Вона дає змогу оцінити співвідношення між потужністю санкцій, їхньою цільовістю та гуманітарним ефектом, що є критично важливим для формування адаптивної національної санкційної політики.

Таблиця 3.1. – Класифікація інструментів геоекономічного впливу та особливості їх реалізації

Тип інструменту геоекономічного впливу	Ключові механізми реалізації	Цілі та очікуваний ефект	Приклади застосування
Всеохоплюючі санкції	Повне ембарго; блокування фінансових потоків; заборона на експорт/імпорт; замороження активів державних структур	Максимальне обмеження доступу до світової економіки; дестабілізація фінансової системи; примушення до зміни політики	Куба, Іран, Сирія, Судан
Адресні (цільові) санкції	Персональні обмеження; замороження активів; travel ban; блокування компаній, що пов'язані з політичними елітами	Тиск на конкретних осіб або групи, мінімізуючи гуманітарні наслідки	РФ (олігархи, пропагандисти, чиновники)
Секторальні санкції	Обмеження на технології, енергетику, фінанси, ВПК, авіабудування; обмеження доступу до інтербанку	Зниження виробничого та військово-промислового потенціалу держави-агресора	Санкції ЄС і США щодо російського ВПК, банків, енергетики
Вторинні санкції	Покарання для компаній третіх країн, які співпрацюють із підсанкційним суб'єктом; відключення від SWIFT; штрафи	Унеможливлення обходу санкцій через треті країни; глобальна економічна ізоляція	США щодо Ірану, частково щодо РФ та сирійських контрагентів

Продовження табл. 3.1

Санкції за видами діяльності	Блокування фінансування тероризму; протидія корупції; обмеження оборонних контрактів та кіберзагроз	Локалізація ризиків, пов'язаних із незаконною діяльністю або міжнародними загрозами	Санкції проти кримінальних угруповань, терористичних мереж
Експортний і технологічний контроль	Заборона ввезення мікроелектроніки, ЧПК-верстатів, лазерних систем, авіаційних комплектуючих; HS-коди	Порушення технологічних ланцюгів, уповільнення виробництва озброєнь	США, Японія, Нідерланди — обмеження на чипи та обладнання для РФ
Фінансово-економічні обмеження	Замороження активів; обмеження операцій банків; заборона на інвестиції та страхування	Підрив стійкості фінансової системи підсанкційної держави	Санкції проти російських банків (ВТБ, Сбербанк, Промсвязьбанк), ФНБ
Енергетичні санкції	Price cap; ембарго на нафту та газ; заборона на постачання технологій; обмеження морських перевезень	Зниження бюджетних доходів держави-агресора; руйнування тіньових схем експорту	Обмеження на російську нафту, СПГ, арктичні проекти

Джерело: сформовано автором

Аналіз класифікації інструментів геоекономічного впливу свідчить, що сучасна санкційна політика формує багаторівневу систему, яка поєднує універсальні, секторальні, адресні та вторинні механізми впливу. Комплексне застосування цих інструментів дозволяє одночасно досягати таких цілей: зменшення фінансових та технологічних можливостей держави-агресора, локалізація ризиків через контроль над критичними ресурсами та технологічними потоками, а також обмеження можливостей для обходу обмежень через треті країни або приватні структури.

Таблиця 3.1 демонструє, що кожен тип санкцій має власні переваги та обмеження. Всеохоплюючі санкції забезпечують максимальну економічну ізоляцію, проте можуть завдавати значної шкоди цивільному населенню. Адресні санкції концентрують тиск на політичних та економічних елітах, знижуючи негативний гуманітарний ефект, а секторальні обмеження дозволяють стратегічно впливати на ключові галузі економіки, що

визначають військово-промисловий та технологічний потенціал. Вторинні санкції є ефективним інструментом блокування міжнародних схем обходу, що підвищує глобальні ризики для співпраці з підсанкційними суб'єктами.

У сукупності, систематизація та класифікація інструментів геоекономічного впливу дозволяє сформувати адаптивний, динамічний та гнучкий механізм реалізації санкційної політики. Використання такої моделі забезпечує послідовний і цілеспрямований вплив на державу-агресора, зменшує ризики для національної економіки та створює умови для ефективної інтеграції у міжнародні економічні та правові системи. Це підкреслює необхідність комплексного підходу, що поєднує моніторинг, аналітику, міжнародну координацію та технологічний контроль у рамках сучасного інструментарію геоекономічного впливу.

3.3. Економічне обґрунтування запропонованих рекомендацій та оцінка їх впливу на макроекономічні показники держав

Економічне обґрунтування запропонованих рекомендацій щодо удосконалення механізму реалізації інструментарію геоекономічного впливу потребує комплексного аналізу можливих змін у структурі національної економіки, фінансовій системі, зовнішньоторговельних зв'язках і макроекономічній динаміці. Ефективність санкційних та інших геоекономічних інструментів безпосередньо залежить від здатності держави мінімізувати внутрішні ризики, пов'язані з можливими асиметричними відповідями, а також від рівня диверсифікації економіки та ступеня її інтегрованості у глобальні економічні ланцюги.

Підвищення ефективності геоекономічного впливу сприяє зростанню економічної стійкості держави. Зокрема, запровадження адресних санкцій, заснованих на принципах пропорційності та міжнародної координації, дозволяє уникати значних втрат від скорочення торгівлі та капітальних потоків. Такий підхід мінімізує негативні зовнішні ефекти і водночас

посилює тиск на ключові центри ухвалення рішень у державі-порушнику. За рахунок більшої точності та зниження “побічних” економічних наслідків відбувається оптимізація витрат держави на забезпечення санкційного режиму, зменшення навантаження на бюджет та стабілізація валютно-фінансової системи.

Розроблені рекомендації спрямовані на підвищення адресності, масштабованості та адаптивності інструментів геоекономічного впливу. Їх реалізація передбачає зміцнення інституційного потенціалу, розбудову системи моніторингу зовнішньоекономічної активності, вдосконалення механізмів фінансового контролю, а також забезпечення взаємодії держави з міжнародними санкційними режимами. Усі ці заходи мають пряму і опосередковану дію на макроекономічні показники, впливаючи на темпи економічного зростання, рівень інфляції, інвестиційну активність, платіжний баланс та структуру державного бюджету.

Для підтвердження ефективності запропонованих заходів було проведено порівняльний аналіз макроекономічних показників країн-ініціаторів (США, ЄС, Велика Британія) та країн-реципієнтів (Росія, Іран) за період 2020–2024 років. За результатами розрахунків, середнє зниження ВВП у країнах-реципієнтах становило 3,7% на рік, тоді як у країнах-ініціаторах спостерігалось зростання на 2,4%, що свідчить про асиметричний, але контрольований вплив санкційної політики на світову економіку.

Секторальні та вторинні санкції, будучи важливою частиною геоекономічного інструментарію, мають суттєвий вплив на зовнішньоторговельні потоки та інвестиційний клімат. Впровадження адекватних механізмів контролю за дотриманням обмежень дає змогу перерозподілити фінансові ресурси та капітал у бік стратегічно важливих галузей, сприяти імпортозаміщенню, стимулювати розвиток національної промисловості та технологічних секторів. У результаті зростає економічна автономність держави, зменшується вразливість до зовнішніх шоків та

підвищується її здатність формувати самостійний економічний порядок денний.

Запропоновані рекомендації також передбачають зміцнення координації з міжнародними партнерами, що має значний мультиплікативний ефект. По-перше, узгоджені дії союзників створюють синергію впливу, збільшуючи загальний масштаб санкційного тиску на державу-порушника. По-друге, це сприяє формуванню стабільного інституційного середовища, що підвищує довіру інвесторів та підтримує сталу динаміку прямих іноземних інвестицій. По-третє, міжнародна кооперація зміцнює позиції держави у глобальних виробничих ланцюгах, сприяє технологічному оновленню та розширенню ринків збуту національних товарів.

З макроекономічної точки зору реалізація запропонованих заходів може забезпечити зростання ВВП за рахунок підвищення інноваційної активності, диверсифікації експорту та розширення внутрішнього ринку. Покращення якості інституційного середовища здатне знизити ризикову премію, що, у свою чергу, зменшує вартість капіталу для бізнесу, стимулює кредитування та підвищує економічну активність. У бюджетній сфері очікується зростання податкових надходжень через розширення офіційного сектору економіки та зменшення втрат від тіньових операцій, що раніше використовувалися для обходу санкцій.

Потенційний вплив запропонованих рекомендацій на платіжний баланс визначатиметься як зниженням імпортозалежності, так і розвитком внутрішніх виробничих можливостей. З одного боку, це може зменшити дефіцит торгового балансу, з іншого – стимулювати накопичення валютних резервів і сприяти курсовій стабільності. Разом із тим необхідно враховувати можливі короткострокові витрати на адаптацію економіки, включно з потребою у фінансуванні модернізації підприємств, створенні нових логістичних маршрутів та формуванні альтернативних ринків збуту.

Тож економічне обґрунтування запропонованих рекомендацій підтверджує їхню доцільність та потенціал для зміцнення макроекономічної стабільності держави. Формування сучасного механізму реалізації інструментів геоекономічного впливу сприятиме підвищенню стійкості економіки до зовнішніх загроз, забезпечить довгострокове економічне зростання, зміцнить бюджетну систему та посилить роль держави як суб'єкта глобальних економічних взаємодій.

Для наочного розуміння очікуваних економічних наслідків запропонованих заходів доцільно виділити основні напрями їх впливу на макроекономічні показники. Секторальні санкції та вторинні обмеження спрямовані на ключові галузі економіки держави-одержувача, що дозволяє стимулювати внутрішнє виробництво, підвищувати зайнятість у стратегічних секторах та сприяти зміцненню платіжного балансу держави-ініціатора. Адресні персональні санкції мають точковий ефект, обмежуючи економічні можливості еліт та бізнес-груп, при цьому мінімізуючи побічні втрати для загального населення. У поєднанні з модернізацією системи моніторингу та аналітичних інструментів це створює комплексний механізм, здатний швидко реагувати на адаптивні дії країни-порушника.

Завдяки впровадженню таргетованих секторальних обмежень очікується помірне зростання валового внутрішнього продукту за рахунок стимулювання національного виробництва та перерозподілу фінансових потоків у пріоритетні галузі. Контроль за критичними ресурсами та обмеження доступу до технологій дозволяє зміцнити внутрішні виробничі ланцюги, зменшити імпортозалежність і забезпечити більш стабільні ціни на внутрішньому ринку. Вторинні санкції, спрямовані на компанії третіх країн, підсилюють ефект міжнародної ізоляції держави-одержувача, підвищують ризики для її партнерів і одночасно створюють умови для оптимізації внутрішніх ресурсів та збільшення інвестицій у національні проєкти.

Адресні персональні санкції мають мінімальний прямий вплив на макроекономічні показники країни-ініціатора, але значно підвищують репутаційні та матеріальні ризики для ключових політичних та бізнес-структур держави-одержувача. Це сприяє концентрації тиску на тих, хто ухвалює стратегічні рішення, і дозволяє водночас уникати надмірного негативного ефекту на населення та соціальну сферу. Модернізація системи моніторингу та аналізу ризиків забезпечує своєчасне виявлення порушень і дозволяє адаптувати санкційні заходи до нових умов зовнішньоекономічного середовища.

Вищезгадані рекомендації щодо удосконалення санкційної політики обґрунтовані з точки зору економічної ефективності та мінімізації негативних наслідків для національної економіки. Їх реалізація передбачає системний підхід до оцінки впливу обмежувальних заходів на ключові макроекономічні показники держав, такі як валовий внутрішній продукт, рівень інфляції, зайнятість населення, зовнішньоторговельний баланс та державні доходи. Підвищення ефективності санкційних заходів досягається через таргетоване застосування обмежень до стратегічно важливих секторів економіки країни-одержувача, що дозволяє знизити витрати ресурсів на контроль та моніторинг. Адаптація санкцій до економічної структури держави-об'єкта забезпечує максимальний вплив на ключові економічні сектори, при цьому мінімізуючи негативні наслідки для глобальних ринків та економіки держав, що застосовують санкції. Моніторинг та коригування політики на основі макроекономічних показників дозволяє своєчасно реагувати на зміни в економічному середовищі та уникати небажаних побічних ефектів.

Отже, очікуваний вплив запропонованих заходів на макроекономічні показники держав може проявлятися у кількох напрямках. По-перше, ВВП держави-одержувача може знижуватися через обмеження доступу до міжнародних ринків, інвестицій та технологій, тоді як для держав-ініціаторів

вплив на власний ВВП буде мінімальним завдяки стратегічному вибору секторів обмежень. По-друге, обмеження імпорту критичних товарів сприяє контролю інфляційних ризиків та забезпечує стабільність цін у внутрішньому господарстві держав-ініціаторів. По-третє, застосування секторальних і вторинних санкцій стимулює створення нових робочих місць у внутрішніх виробничих ланцюгах та сприяє диверсифікації економіки, що знижує її вразливість до зовнішніх шоків. По-четверте, покращення контролю за платіжними потоками та фінансовими ресурсами держави-одержувача дозволяє зміцнити платіжний баланс та валютні резерви держави-ініціатора, що сприяє курсовій стабільності та зниженню ризикової премії для інвесторів. Нарешті, інтеграція заходів у систему міжнародної кооперації підвищує ефективність санкцій, створює синергію впливу та забезпечує стабільність інституційного середовища.

Висновки до розділу 3

Удосконалення інструментарію геоекономічного впливу санкційної політики держав є ключовою умовою підвищення її результативності в умовах сучасних глобальних трансформацій. Проведений аналіз показав, що санкції у XXI столітті перестали бути лише політичним сигналом чи інструментом дипломатичного тиску. Вони перетворилися на складну, багаторівневу систему економічного впливу, здатну формувати нові правила поведінки держав і корпорацій, обмежувати доступ до критичних ресурсів, руйнувати зовнішньоторговельні та фінансові зв'язки держави-порушника, а також спрямовувати її економічний розвиток у небажаному для неї напрямі.

У підрозділі 3.1 було встановлено, що сучасні глобальні зміни, зокрема формування поліцентричної моделі світового порядку, активізація економічної конкуренції та трансформація ланцюгів постачання, зумовлюють необхідність адаптації санкційної політики до нових викликів. Аналіз практики застосування санкцій проти Російської Федерації довів, що результативність обмежень значною мірою залежить від здатності держав коаліції вчасно реагувати на адаптаційні дії порушника, нейтралізувати канали реекспорту критичних товарів, блокувати доступ до мінеральних ресурсів і високих технологій, а також руйнувати логістику тіньового флоту. Особливу увагу приділено необхідності модернізації CNPL-списків, запровадженню обов'язкової деталізації у SWIFT-транзакціях, застосуванню вторинних санкцій проти компаній-посередників, а також створенню нових механізмів обмеження діяльності підприємств, які забезпечують агресора критично важливими матеріалами, технологіями чи транспортними послугами.

У рамках аналізу механізмів геоекономічного впливу (підрозділ 3.2) було визначено, що ефективна санкційна політика має поєднувати декілька рівнів впливу – від точкових персональних заходів до широкомасштабних секторальних і вторинних санкцій. Досвід США та ЄС доводить, що

найдієвішими є комплексні моделі, які включають гнучкі інструменти адаптації та здатні змінювати параметри впливу залежно від моделі поведінки держави-порушника. У цьому контексті надзвичайно важливим є створення єдиного механізму моніторингу ризикових операцій, баз даних реекспортерів і транзитних хабів, а також налагодження міждержавної координації з метою узгодження санкційних режимів.

У підрозділі 3.3 здійснено економічне обґрунтування запропонованих заходів та оцінено їх потенційний вплив на макроекономічні показники держав. Показано, що підвищення ефективності санкційної політики сприяє зміцненню економічної стійкості як у держав, що запроваджують санкції, так і у держав-партнерів коаліції. Адресні та пропорційні заходи знижують ризик надмірного економічного навантаження на внутрішні ринки та бюджет, дозволяють уникнути втрат від скорочення зовнішньої торгівлі, сприяють підтримці стабільності валютно-фінансової системи та формують передумови для структурної модернізації національної економіки. Доведено, що ефективна санкційна політика має значний мультиплікативний ефект: сприяє розвитку промисловості, стимулює імпортозаміщення, покращує якість регуляторного середовища та підвищує інвестиційну привабливість завдяки прозорості процедур і посиленню контролю з боку держави.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що подальше удосконалення інструментарію геоекономічного впливу потребує від держав комплексних системних змін, які охоплюють:

- модернізацію санкційних списків;
- розробку цифрових механізмів виявлення схем обходу;
- поглиблення міжнародної координації;
- запровадження жорсткіших правил перевірки кінцевих користувачів;
- посилення контролю над критичними технологіями, сировиною та логістичними потоками; а також удосконалення інституту персональних і вторинних санкцій.

Економічне обґрунтування запропонованих рекомендацій засвідчує, що підвищення ефективності санкційного режиму здатне мінімізувати побічні втрати для держав-ініціаторів, одночасно створюючи максимальний тиск на країну-одержувача. Впровадження інструментів моніторингу ризикових операцій, цифрових механізмів виявлення схем обходу, а також системи контролю за критичними ресурсами та технологіями дозволяє оперативно реагувати на адаптивні дії держави-порушника та підвищує прогнозованість результатів.

Реалізація запропонованих заходів має значний мультиплікативний ефект на національні економіки держав-ініціаторів і партнерів коаліції. Вона сприяє зміцненню економічної стійкості, оптимізації бюджетних витрат, стабілізації валютно-фінансової системи, стимулюванню розвитку внутрішнього виробництва та модернізації стратегічних секторів економіки. Крім того, підвищення прозорості процедур і посилення контролю сприяє формуванню сприятливого інвестиційного середовища, що зміцнює позиції держави у глобальних економічних ланцюгах та підвищує її роль як суб'єкта міжнародних відносин.

Узагальнюючи, можна констатувати, що комплексне застосування адресних, секторальних та вторинних санкцій, інтегрованих із системою моніторингу та міжнародною координацією, створює адаптивний та масштабований механізм геоекономічного впливу. Такий механізм здатний ефективно реагувати на зовнішні виклики, мінімізувати негативні економічні наслідки та забезпечувати довгострокове підвищення результативності санкційної політики.

Таким чином, комплексне застосування запропонованих рекомендацій дозволяє оптимізувати санкційну політику, забезпечуючи баланс між ефективністю впливу на державу-одержувача та мінімізацією негативних економічних наслідків для держав, що вводять санкції. Система моніторингу, таргетованих та вторинних санкцій, секторальних обмежень і персональних

заходів формує адаптивний механізм геоекономічного впливу, який здатний реагувати на зміни зовнішньоекономічного середовища, підвищує економічну стійкість держави та сприяє довгостроковому економічному розвитку.

ВИСНОВКИ

У ході виконання роботи було проведено комплексне дослідження теоретичних, методологічних та прикладних аспектів управління водними ресурсами та інструментами геоекономічного впливу, зокрема санкційної політики держав. Аналіз охопив нормативно-правову базу, міжнародні стандарти, сучасні наукові підходи та практичні моделі управління, що дозволило сформувати цілісне уявлення про ефективні шляхи підвищення результативності державної політики в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Проведений огляд нормативних документів, екологічних стандартів і наукових досліджень показав, що сучасні системи управління водними ресурсами дедалі більше орієнтуються на інтегровані екосистемні підходи, міждисциплінарність та довгострокове планування. З'ясовано, що ефективність державного управління значною мірою визначається рівнем технічної модернізації комунальної інфраструктури, якістю інформаційного забезпечення та дієвістю механізмів контролю. Аналіз теоретичних та практичних аспектів засвідчив необхідність переходу від фрагментарного до комплексного управління, яке враховує взаємозв'язок екологічних, економічних і соціальних інтересів.

Фактична оцінка стану водної інфраструктури, динаміки екологічних показників та економічних параметрів діяльності комунальних підприємств виявила низку системних проблем: зношеність мереж, обмеженість інвестицій, високі експлуатаційні витрати, нерівномірне навантаження на водовідведення та недостатній рівень інновацій. Сучасні виклики – зміни клімату, збільшення кількості зливових та талих опадів, урбанізаційний тиск – створюють додаткові ризики для ефективності водокористування та підкреслюють необхідність впровадження адаптаційних заходів. Діагностика, включно з SWOT-аналізом, порівняльною оцінкою ефективності та аналізом витрат і результатів, засвідчила, що існуюча система водокористування має

потенціал розвитку, проте потребує комплексної модернізації технічних, управлінських і фінансових моделей. Особливе значення надається інструментам ефективного використання дощових і талих вод, що дозволяє одночасно зменшити навантаження на каналізаційні мережі та створити економічну й екологічну додану вартість.

У роботі запропоновано систему практичних рекомендацій, яка включає екологічні, інженерні, економічні та організаційні заходи. Зокрема, розроблено інструменти оптимізації водокористування, модернізації інфраструктури, впровадження природоорієнтованих рішень, підвищення енергоефективності та вдосконалення управлінських процесів. Проведено економічне обґрунтування запропонованих заходів із оцінкою витрат, визначено прогнозований ефект і вплив на макроекономічні показники: інвестиційну активність, зайнятість населення, рівень екологічних ризиків, стан навколишнього середовища та фінансову стабільність комунальних підприємств.

Встановлено, що реалізація запропонованих заходів підвищує економічну ефективність водного господарства, скорочує експлуатаційні витрати, знижує аварійність і сприяє раціональному використанню водних ресурсів. З макроекономічної точки зору очікується посилення екологічної безпеки, розвиток «зеленої» економіки, створення нових секторів зайнятості, підвищення інвестиційної привабливості та зниження соціально-екологічних ризиків. Практична цінність результатів роботи полягає у можливості їх застосування органами місцевого самоврядування, комунальними підприємствами та стратегічними групами планування для розробки програм екологічної модернізації та адаптації до змін клімату.

У другій частині дослідження проаналізовано сучасні інструменти геоекономічного впливу, зокрема санкційні механізми, та оцінено їхню ефективність у глобальному контексті. Дослідження засвідчило, що санкції перестали бути лише політичним сигналом або дипломатичним

інструментом і стали багаторівневою системою економічного впливу, здатною формувати поведінку держав і корпорацій, обмежувати доступ до критичних ресурсів і технологій, порушувати зовнішньоторговельні зв'язки та спрямовувати економічний розвиток держави-агресора у небажаному напрямі.

Аналіз санкцій, запроваджених проти Російської Федерації у відповідь на агресію проти України, показав, що ефективність обмежень залежить від масштабу та оперативності впровадження, чіткості визначення цільових суб'єктів, а також координації міжнародної спільноти. Досвід свідчить, що поступове запровадження санкцій і тривалі дискусії знижують їх результативність, надаючи агресору можливість шукати шляхи обходу обмежень. Превентивне застосування санкцій могло б мати більший довгостроковий ефект, особливо при активній координації між державами-ініціаторами та врахуванні вторинного впливу на компанії-посередники.

Дослідження підкреслило необхідність комплексного підходу до розробки механізму реалізації інструментів геоекономічного впливу, що включає адресні персональні санкції, секторальні обмеження та вторинні заходи. Такий підхід забезпечує адаптивність і масштабованість санкційного режиму, мінімізує негативний вплив на економіки держав-ініціаторів і партнерів коаліції та підвищує ефективність тиску на державу-порушника. Використання сучасних інструментів моніторингу, цифрових технологій і правових механізмів контролю сприяє своєчасному виявленню схем обходу санкцій і забезпечує стійкість міжнародної коаліції.

Узагальнюючи результати, можна зробити висновок, що вдосконалення системи управління водними ресурсами та механізмів геоекономічного впливу санкційної політики потребує комплексних системних змін. Для екологічної складової важливо впроваджувати адаптаційні та природоорієнтовані рішення, модернізувати інфраструктуру, оптимізувати управлінські процеси та забезпечувати економічну ефективність

водокористування. У сфері геоекономічного впливу ключовими напрямками є підвищення точності й адресності санкцій, розвиток секторальних і вторинних механізмів, посилення міжнародної координації та створення ефективної системи моніторингу ризикових операцій.

Удосконалення інструментарію геоекономічного впливу санкційної політики держав є ключовою умовою підвищення її результативності в умовах сучасних глобальних трансформацій. Аналіз показав, що санкції у XXI столітті перетворилися на складну багаторівневу систему економічного впливу, здатну обмежувати доступ до критичних ресурсів, руйнувати зовнішньоторговельні й фінансові зв'язки держави-порушника та спрямовувати її економічний розвиток у небажаному напрямі. Розробка механізмів адаптивного впливу, включаючи модернізацію списків санкцій, цифрові інструменти виявлення схем обходу, узгодження дій із міжнародними партнерами, контроль над критичними технологіями та ресурсами, персональні й вторинні обмеження, дозволяє створити ефективний, гнучкий і масштабований інструмент впливу, який здатний реагувати на сучасні виклики та підвищувати стійкість економіки держави-ініціатора.

Отже, інтеграція результатів дослідження щодо екологічного управління та геоекономічного впливу демонструє, що комплексні системні рішення здатні забезпечити сталий розвиток урбанізованих територій, підвищити ефективність використання ресурсів, зміцнити економічну безпеку та посилити роль держави у глобальних економічних процесах. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на оцінку довгострокового ефекту комплексного впровадження природоорієнтованих рішень та механізмів санкційного впливу на макроекономічну стабільність і екологічну безпеку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фліссак К. Економічні санкції та специфіка їх позиціонування в сучасних міжнародних відносинах // *Актуальні проблеми правознавства*. – 2019. – Вип. 1 (17). – С. 73–77.
2. Hufbauer G. C., Schott J. J., Elliott K. A., Oegg B. *Economic Sanctions Reconsidered*. – 3rd ed. – Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, 2007. – 233 p.
3. Baldwin D. A. *Economic Statecraft*. – Princeton: Princeton University Press, 1985. – 391 p.
4. Laurila H. *Economic Sanctions and Their Impact on International Trade*. – Helsinki: Bank of Finland, 2008. – 56 p.
5. Ryszka J. *Sanctions in International Relations: Theoretical Aspects and Practical Experience*. – Warsaw: PISM, 2016. – 112 p.
6. Лукашук І. І. *Міжнародне право. Загальна частина*. – К.: Альтенпрес, 2008. – 431 с.
7. Чубарєв В. Л. *Міжнародне економічне право*. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 528 с.
8. Шнайдер Г. *International Sanctions and Economic Diplomacy*. – Geneva: CSS Reports, 2018. – 47 p.
9. Організація Об'єднаних Націй. *Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного суду*. – Нью-Йорк: ООН, 1945. – 120 с.
10. Організація Об'єднаних Націй. *Декларація тисячоліття ООН: Резолюція Генеральної Асамблеї 55/2 від 8 вересня 2000 року*. – Нью-Йорк: ООН, 2000. – 8 с.
11. *The Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization*. – Marrakesh, 15 April 1994. – 72 p.
12. European Union. *Consolidated Version of the Treaty on European Union*. – Official Journal of the European Union, 2012. – C 326/13.

13. Council of the European Union. *EU Restrictive Measures (Sanctions) Guidelines*. – Brussels, 2022. – 24 p.
14. Закон України «Про санкції» від 14 серпня 2014 р. № 1644-VII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.
15. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. *Międzynarodowe sankcje – środki ograniczające*. – Warszawa: MSZ, 2021. – 15 s.
16. *CSS Analysis in Security Policy. Economic Sanctions: Wonder Weapon or Blunt Tool?* – Zurich: ETH Zurich, 2017. – № 218. – 4 p.
17. European Commission. *Restrictive Measures (Sanctions) in Force*. – Brussels, 2023. – 58 p.
18. European Parliament. *Economic Sanctions as a Tool of the EU's Common Foreign and Security Policy*. – Brussels: Policy Department, 2020. – 45 p.
19. The White House. *National Security Strategy of the United States of America*. – Washington, DC, 2017. – 68 p.
20. World Bank. *World Development Indicators 2023*. – Washington, DC: The World Bank, 2023. – 420 p.
21. Global Trade Alert Report 2023. *Monitoring Policies that Affect World Trade*. – London: CEPR Press, 2023. – 96 p.
22. IMF. *World Economic Outlook Database, April 2023*. – Washington, DC: International Monetary Fund, 2023.
23. WTO. *World Trade Statistical Review 2023*. – Geneva: World Trade Organization, 2023. – 192 p.
24. Антиросійські санкції: інструмент впливу чи демонстрація безсилля [Текст] : аналіт. доп. / [А. Ю. Єрмолаєв, Д. С. Ляпін, В. І. Мартинюк та ін.] ; за заг. ред. А. Єрмолаєва. – Київ : Міжнародний центр перспективних досліджень, 2023. – 72 с.
25. Global Magnitsky Human Rights Accountability Act. Public Law 114–328–Dec. 23, 2016. URL: <https://www.congress.gov/114/plaws/publ328/PLAW-114publ328.pdf>.

26. EU restrictive measures in view of Russia's invasion of Ukraine. 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-restrictive-measures-in-view-of-russia-s-invasion-ofukraine.html>.

27. How and when the EU adopts sanctions. Council of the EU. 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions>.

28. Portela C. Sanctions, conflict and democratic backsliding. European Union Institute for Security Studies. 2022. URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_6_Sanctions.pdf.

29. Portela C., Olsen K. B. Implementation and monitoring of the EU sanctions' regimes, including recommendations to reinforce the EU's capacities to implement and monitor sanctions. European Parliament Study. 2023. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702603/EXPO_STU\(2023\)702603_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702603/EXPO_STU(2023)702603_EN.pdf).

30. Шамраєва В. М. Правові основи санкційної політики Європейського Союзу. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. Вип. 4. Т. 3. С. 205–211. URL: <http://surl.li/prrmq>

31. Хоббі Ю. С. Проблеми нормативно-правового регулювання санкцій в Україні в контексті міжнародного досвіду. Правовий часопис Донбасу. 2021. № 4 (77). С. 51–59. URL: <http://surl.li/prrqb>

32. Crawford J. Revising the Draft Articles on State Responsibility / Crawford J. European Journal of International Law. 1999. Vol. 10. No. 2. P. 435–460. URL: <http://surl.li/prrrg>

33. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <http://surl.li/kvaew>

34. Антонюк Д. Весь світ карає Росію санкціями. Офіційний сайт Forbes Ukraine. URL: <http://surl.li/bojuy>

35. Панченко В. Г. Економічні ефекти санкцій як інструменту зовнішньої політики в контексті досягнення національної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 19. С. 16 –21. URL: <http://surl.li/prsak>

36. Малишева Ю. В. Цілеспрямовані санкції та їх застосування Радою Безпеки ООН : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2016. 16 с.
37. Бродський А. Санкції не для всіх. Чому Захід продовжує купувати російський титан. Економічна правда. 2023. 3 листоп. URL: <http://surl.li/prujf>
38. Portela C., Kluge J. Evaluating EU Sanctions against Russia after the Invasion of Ukraine. Luxembourg: European Union Institute for Security Studies, 2022. 8 p.
39. Шамраєва В.М. Правові основи санкційної політики Європейського Союзу. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. № 4(3). С. 205–211.
40. Giumelli F., Hoffmann F., Książczaková A. The When, What, Where and Why of European Union Sanctions. European Security. 2021. № 30(1). С. 1–23.
41. Lasek Ł., Olejniczak-Michalska A. Sanctions Enforcement in Poland. Warsaw: Wardyński & Partners, 2024. 15 p.
42. European Council. Council of the European Union: Why the EU Adopts Sanctions. URL: [https:// www.consilium.europa.eu/en/policies/why-sanctions/](https://www.consilium.europa.eu/en/policies/why-sanctions/)
43. Basic Principles on the Use of Restrictive Measures (Sanctions) from 07.06.2004. URL: [https:// data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10198-2004-REV-1/en/pdf](https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10198-2004-REV-1/en/pdf)
44. Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework of the EU Common Foreign and Security Policy from 04.05.2018. URL: [https://data. consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf \](https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf)
45. Яковюк І.В. Європейський Союз крізь призму міжнародної організації. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2008. № 15. С. 58–67.
46. Weber P. M., Schneider G. How Many Hands to Make Sanctions Work? Comparing EU and US Sanctioning Efforts. European Economic Review. 2020. № 130. С. 1–23. Серія ПРАВО. Випуск 85: частина 4 256

47. Consolidated Version of the Treaty on the European Union from 26.10.2012.
URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF

48. Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union from 26.10.2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

49. Immenkamp B. EU sanctions: A Key Foreign and Security Policy Instrument. Brussels: European Union, 2024. 12 p. 13. Helwig N., Jokela J., Portela C. Sharpening EU Sanctions Policy Challenges and Responses in a Geopolitical Era. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2020. 203 p.

50. Challet C., Grumaz D.-C. EU Restrictive Measures and Third Countries' Evidence. European Foreign Affairs Review. 2023. № 28(1). С. 9–29. 1

51. Giumelli F. Implementation of Sanctions: European Union. Economic Sanctions in International Law and Practice / M. Asada ed. Abingdon: Routledge, 2020. P. 116–135.

52. Giumelli F., Geelhoed W., de Vries M., Molesini A. United in Diversity? A Study on the Implementation of Sanctions in the European Union. Politics and Governance. 2022. № 10(1). С. 36–46.

53. Portela C., Olsen K.B. Implementation and Monitoring of the EU Sanctions' Regimes, including Recommendations to Reinforce the EU's Capacities to Implement and Monitor Sanctions. Brussels: European Union, 2023. 88 p.

54. European Commission. New EU rules Criminalising the Violation of EU Sanctions Enter into Force. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/new-eu-rules-criminalisingviolation-eu-sanctions-enter-force-2024-05-17_en

55. Климосюк А. Механізм реалізації санкційної політики Європейського Союзу. Аспекти публічного управління. 2023. № 4(11). С. 42–46.

56. Мануїлова К. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики. Actual problems of international relations. Release 122 (part II). 2014. С. 38-44.

57. Панченко В. Контroversійність наслідків санкцій в міжнародній економічній політиці у процесі еволюції інструментів багатосторонньої дипломатії. Економічна наука, 2017. № 3, С. 5-9.

58. Рибачок Д., Фещенко Б., Гнатюк М. Санкції в політиці ЄС: приклад Російської Федерації 2014-2015 рр. Наукові записки кафедри політології НаУКМА. 2018. 11. С. 70-81. 4. Санкції, запроваджені ЄС щодо Росії через вторгнення в Україну. Європейська комісія. Солідарність ЄС з Україною. 2022. https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-sanctions-against-russiafollowing-invasion-ukraine_uk.

59. Седляр Ю. Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика. Миколаїв, Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 412 с.

60. Україна залишає за собою право на реторсії через російський перепис у Криму. Новини. Політика. Радіо Свобода, 15 жовтня 2021. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-perepys-ukrymu-mzs/31511158.html>

61. International peace and security (2021). <https://www.government.nl/topics/international-peace-andsecurity/compliance-with-international-sanctions>.

62. Drezner D. W. *The Sanctions Paradox: Economic Statecraft and International Relations*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 263 p.

63. Early B. R. *Banning the Bomb: Economic Sanctions and Nuclear Proliferation*. – New York: Routledge, 2015. – 188 p

64. Caruso R. *The Impact of International Economic Sanctions on Trade: Empirical Evidence*. *Kyklos*, 2003. Vol. 56, Issue 3. P. 337–352.

65. Peksen D. *Economic Sanctions and Human Security: The Case of Iran and North Korea*. *Journal of Peace Research*, 2012. Vol. 49, Issue 6. P. 769–784.€

66. Hufbauer G. C., Schott J. J., Elliott K. A. *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*. – Washington, DC: Peterson Institute, 1990. – 317 p.

67. Elliott K. A., Hufbauer G. C. *Economic Sanctions: Lessons from Recent U.S. Experience*. – Washington, DC: Institute for International Economics, 1993. – 234 p.

68. Drezner D. W. *Sanctions Sometimes Smart: Targeted Sanctions in Theory and Practice*. *International Studies Review*, 2011. Vol. 13, Issue 1. P. 96–108.

69. Baldwin D. A. *The Sanctions Debate and the Economics of Political Coercion*. *International Security*, 1985. Vol. 9, No. 3. P. 1–20.

70. Biersteker T., Eckert S., Tourinho M. *Targeted Sanctions: The Impacts and Effectiveness of United Nations Action*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – 358 p.

71. Cortright D., Lopez G. A. *The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s*. – Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2000. – 224 p.

72. Portela C. *European Union Sanctions and Foreign Policy: A Political Analysis*. – Abingdon: Routledge, 2010. – 198 p.

73. Brzoska M. *The Effectiveness of International Sanctions in Armed Conflicts*. *Security Dialogue*, 2003. Vol. 34, Issue 2. P. 155–173.

74. Hufbauer G. C., Schott J. J., Elliott K. A., Oegg B. *Economic Sanctions Reconsidered 3rd Edition Update*. – Washington, DC: Peterson Institute, 2009. – 250 p.

75. United Nations Security Council. *Sanctions Committees Reports 2022–2023*. URL: <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/information>

76. Office of Foreign Assets Control (OFAC). *Sanctions Programs and Country Information*. U.S. Department of the Treasury. URL: <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information>

77. Council of the European Union. *EU Restrictive Measures in Force: Annual Review 2022*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/>
78. Portela C., Kluge J., Olsen K. *EU Sanctions Policy: Evaluation and Recommendations*. Luxembourg: EUISS, 2021. – 42 p.
79. Drezner D. W. *The Hidden Hand of Economic Coercion*. *International Organization*, 2003. Vol. 57, No. 3. P. 643–659.
80. Peksen D., Drury A. C. *Coercive or Corrosive: The Negative Impact of Economic Sanctions on Democracy*. *International Interactions*, 2010. Vol. 36, Issue 3. P. 240–264.
81. Elliott K. A. *Economic Sanctions: Examining the Evidence*. *Institute for International Economics*, Policy Brief 2006. – 28 p.
82. Sanctions and measures imposed in member states in 2024. France: Paris Cedex 12, 2025. 77 p. URL: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/2025-10/ESMA43-1527801302-1828_Annual_Sanctions_Report_2025.pdf
83. Gross Domestic Product by country. *The World Bank*. URL: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.CD&country=>
84. Foreign direct investment by country. *The World Bank*. URL: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=BX.KLT.DINV.CD.WD&country=>
85. Exports of goods and services by country. *The World Bank*. URL: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=BX.GSR.GNFS.CD&country=>